

وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی

تحقیقات بازار هدف گردشگری

جمهوری اسلامی پاکستان

معاونت گردشگری

دفتر بازاریابی و توسعه گردشگری خارجی

تهیه کنندگان:

آقای سید محمدرضا میرخانی، کارشناس توسعه گردشگری داخلی

خانم نیلوفر یزدی، کارشناس بازاریابی گردشگری خارجی

آبان ماه ۱۴۰۰

فهرست مطالب

۵.....	مقدمه
۷.....	○ مرزها
۸.....	○ تقسیمات کشوری پاکستان
۹.....	کلیات
۹.....	○ آب و هوا
۱۱.....	○ وضعیت اقتصادی کشور
۱۴.....	○ جمعیت شناسی کشور
۱۷.....	○ اشتراکات فرهنگی دو کشور ایران و پاکستان
۱۹.....	○ تبادلات سیاسی و اقتصادی دو کشور
۲۰.....	○ مسیرهای پروازی مستقیم یا غیر مستقیم فی مابین دو کشور
۲۱.....	عنوان محصول گردشگری پاکستان:
۲۲.....	وضعیت صنعت گردشگری
۲۸.....	○ ساختار و تشکیلات دولتی گردشگری
۲۸.....	سابقه و نقش پاکستان در سازمان جهانی گردشگری
۲۸.....	○ عوامل تاثیرگذار در توسعه صنعت گردشگری کشور پاکستان
۳۰.....	○ سیاست های دولت پاکستان برای توسعه صنعت گردشگری در یک دهه اخیر
۳۲.....	○ تأثیر گردشگری بر اقتصاد پاکستان
۳۴.....	○ تعاملت بین المللی پاکستان در رویکردهای مدیریتی برای جذب گردشگر
۳۵.....	○ اشتغالزایی در صنعت گردشگری در دوره شکوفایی صنعت گردشگری پاکستان
۳۵.....	○ صنعت گردشگری پاکستان
۳۶.....	○ تعداد گردشگران ورودی
۳۷.....	○ تعداد گردشگران خروجی
۳۸.....	○ میزان هزینه کرد گردشگران ورودی و خروجی
۳۹.....	○ سهم گردشگری از تولید ناخالص داخلی کشور
۳۹.....	○ سهم گردشگری از میزان اشتغالزایی مستقیم و غیر مستقیم
۴۰.....	○ تور اپراتورهای مطرح
۴۰.....	○ رسانه ها و وبسایت های گردشگری کشور
۴۱.....	○ نقشه راه گردشگری، Plan Action Tourism / اسناد مرتبط (در صورت دسترسی)

- تولیدات و محصولات گردشگری و صنایع دستی.....۴۱
- سبک های آشپزی، خوراک و غذاهای سنتی کشور۴۵
- اقدامات، روش ها و ظرفیت سازی در حوزه توسعه زیرساخت های گردشگری۵۱
- برنامه، استراتژی و راهبردهای پاکستان برای فرهنگ سازی ملی و عمومی در حوزه گردشگری.....۵۳
- بررسی موضوع خواهرخواندگی شهرهای گردشگری دو کشور با محوریت گسترش روابط و مناسبات گردشگری.....۵۳
- امکان سنجی ظرفیت های برگزاری هفته فرهنگی۵۳
- فهرست میراث جهانی یونسکو WHC سایت های میراث فرهنگی ملموس (Tangible) و ناملموس (Intangible).....۵۳
- شبکه شهرهای خالق یونسکو در پاکستان.....۵۴
- عضویت در سازمان های حقوقی و بین المللی.....۵۴
- آیین ها، جشن ها، مناسک ملی و مذهبی، کارناوال ها و جشنواره، روز ملی و استقلال کشور...۵۴
- مشاهیر و مفاخر فرهنگی، ملی و مذهبی کشور.....۵۵
- شهرها و روستاهای جهانی و ملی صنایع دستی۵۶
- اشتراکات و تفاوت های دو کشور در حوزه محصولات گردشگری۵۷
- نمایشگاه های گردشگری.....۵۸
- اقدامات پاکستان در رابطه با شیوع بیماری کووید.....۵۸
- **ویژگی های تقاضای گردشگری کشور مبدا.....۵۹**
- علایق و سلیق عمومی اتباع پاکستانی۵۹
- راهکارهای عمومی برای جذب گردشگران پاکستانی۶۰
- مقصدهای مطلوب گردشگری برای ساکنان پاکستانی۶۱
- الگوهای سفر(انفرادی، خانوادگی، دوستان و).۶۱
- **بررسی وضعیت رقبات جمهوری اسلامی ایران در سهم بازار گردشگری کشور پاکستان.....۶۱**
- قیمت گذاری تورها برای گردشگران کشور پاکستان توسط رقبا۶۲
- مدت اقامت گردشگران پاکستانی در مقاصد رقیب.....۶۲
- میزان هزینه کرد گردشگران پاکستانی در مقاصد رقیب.....۶۲
- **انطباق محصولات گردشگری کشور با ویژگی های بازار.....۶۳**
- **سیمای گردشگران پاکستانی در جمهوری اسلامی ایران۶۳**
- **عرضه داشت محصول گردشگری در وضع موجود.....۶۳**
- **آسیب شناسی موانع و مشکلات گردشگران کشور پاکستان در جمهوری اسلامی ایران.....۶۳**

- ۰ مسیره‌های تردد زمان سفر و مدت ماندگاری گردشگران کشور پاکستان.....۶۵
- ۰ استان‌های واجد شرایط به عنوان مقاصد جذب گردشگران پاکستانی.....۶۵
- ۶۵ وضعیت همکاری و تعاملات گردشگری دو کشور.....**
- سابقه تعاملات و اسناد همکاری‌های دو جانبه در زمینه گردشگری.....۶۶
 - مراودات گردشگری بین دو کشور.....۶۶
 - اسناد همکاری گردشگری.....۶۶
- ۶۶ برنامه‌ها و پیشنهادهای جذب گردشگر از کشور پاکستان.....**
- برنامه پیشنهادی دفتر بازاریابی برای نفوذ به بازار گردشگری پاکستان.....۶۷
 - پروژه‌های مشخص جذب گردشگر از کشور پاکستان.....۷۳
 - نهادهای کلی ذیربط.....۷۸
- منابع**

مقدمه:

کشور جمهوری اسلامی پاکستان یکی از ۳۰ کشور بازار هدف جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. جایگاه پاکستان در بازار هدف ایران در سطح سوم از اولویت دوم می‌باشد. پاکستان با نام رسمی جمهوری اسلامی پاکستان (به زبان اردو: اسلامی جمهوری پاکستان)، کشوری در آسیای جنوبی واقع در غرب شبه قاره هند است. این کشور در جنوب مرز آبی هزار کیلومتری با دریای عمان قرار گرفته و از غرب با ایران، از شمال با افغانستان، از شرق با هندوستان و از شمال شرق با چین هم‌مرز است. مساحت پاکستان ۸۸۱،۹۱۳ کیلومتر مربع و جمعیت آن ۲۲۸،۹۳۵،۱۴۵ نفر است. پایتخت آن اسلام‌آباد و بزرگترین شهر آن کراچی نام دارد. زبان‌های رسمی کشور پاکستان، انگلیسی و اردو است. دین رسمی کشور پاکستان، اسلام است و در میان کشورهای اسلامی، دومین کشور از نظر تعداد مسلمانان محسوب می‌شود. ۹۷ درصد مردم پاکستان را مسلمانان تشکیل می‌دهند که از این تعداد ۷۷٪ سنی و ۲۰٪ شیعه هستند. در حدود ۳ درصد از جمعیت این کشور پیرو سایر ادیان هستند. بزرگترین اقلیت‌های دینی این کشور مسیحیان و هندوها می‌باشند. قدرت پاسپورت کشور پاکستان در دنیا بر اساس سایت [Passportindex](#)، میباشد، پاکستانی‌ها برای ورود به ۵ کشور دنیا نیازی به اخذ ویزا ندارند.

ساختار اصلی گردشگری پاکستان، سازمان همکاری‌های توسعه گردشگری پاکستان یا PTDC (Pakistan Tourism Development Corporation) میباشد که چشم انداز آن توسعه بخش گردشگری به عنوان یک اولویت ملی به شیوه‌ای پایدار و قابل قبول، با بهره‌گیری کامل از روندها و تحولات منطقه‌ای و بین‌المللی است، بنحوی که بتواند به طور قابل توجهی به بهبود کیفیت زندگی در پاکستان و در عین حال ارتقای فرهنگ و فرهنگ کشور کمک کند. پاکستان در گزارش سال ۲۰۱۹ رقابت‌پذیری سفر و گردشگری جایگاه ۱۲۱ ام دنیا را به خود اختصاص داده است. در همین سال درآمد حاصل از گردشگر ورودی این کشور معادل ۳۵۱،۶ میلیون دلار آمریکا و متوسط سهم هر گردشگر معادل ۳۶۴،۲ دلار آمریکا بوده است.

در سال ۲۰۲۰ پاکستانی‌ها ۹۳ درصد با اهداف تفریح و فراغت و ۷ درصد با اهداف تجاری به خارج از مرزهای کشورشان سفر کرده‌اند. مقاصد اصلی آنها در این سفرها عربستان سعودی، امارات متحده عربی، ایران، انگلستان و ترکیه بوده است. مدت اقامت پاکستانی‌ها در سفر به ج.ا.ایران غالباً حداقل ۲ هفته و حداکثر ۱ ماه در نوسان است. علاقه و تمایل گردشگران پاکستانی برای سفر به ایران، زیارت (در رده اول) است که بیشتر شامل شهر مشهد و در اولویت‌های بعدی شامل قم و شیراز می‌باشند، همچنین گردشگری سلامت (در مقام دوم) برای سفر پاکستانی‌ها به ایران دارای اهمیت است. الگوهای سفر پاکستانی‌ها برای سفر به ج.ا.ایران غالباً به صورت تورهای زیارتی و برخی سیاحتی به همراه دوستان یا به صورت خانوادگی با بهره‌گیری از خدمات آژانس‌های گردشگری و زیارتی معتبر در پاکستان می‌باشد.

بر اساس آمار سازمان جهانی گردشگری، میزان گردشگر ورودی پاکستان مربوط به سال ۲۰۱۲ می‌باشد که معادل ۹۶۶/۲۷۷ نفر باشد، همچنین بر اساس آمار ارائه شده توسط همین سایت، میزان گردشگر خروجی پاکستان در سال ۲۰۱۹ معادل ۳/۴۱۶/۳۴۳ نفر اعلام شده است که مقاصد اصلی به کشورهای عربستان سعودی، امارات متحده عربی، ایران، بحرین و چین بوده است.

در مجموع از دغدغه‌های اصلی ارتباطات گردشگری میان دو کشور، فقدان پایگاه اطلاع رسانی گردشگری در کشور پاکستان؛ عدم تعامل میان تورگردانان معتبر دو کشور؛ عدم معرفی تصویر واقعی ج.ا.ایران در زمینه‌های فرهنگی، ظرفیت‌ها و قابلیت‌های گردشگری و برخی موارد امنیتی؛ ضعف در فعالیت نمایندگی‌های ج.ا.ایران در کشور پاکستان جهت حمایت از تبلیغات گردشگری و معرفی جاذبه‌های تاریخی و آثار باستانی در آن کشور؛ مشکلات موجود در مسیر تردد زمینی میان دو کشور در امور مربوط به جابجایی گردشگران و زوار پاکستانی و محدودیت خطوط پروازی میان دو کشور می‌باشد، علاوه بر آن دغدغه دیگر گردشگران پاکستانی در سفر به ایران، فقدان پایگاه‌های اطلاع‌رسانی و سایت‌های مورد نظر برای برنامه‌ریزی سفرهای خارج از تور، مشکل حمل و جابجایی پول به صورت مبالغ نقدی از آن کشور و مشکلات اخذ روادید است. همچنین محدودیت خطوط پروازی میان دو کشور نیز، انگیزه سفر به ایران را برای پاکستانی‌ها کاهش می‌دهد.

کلیات:

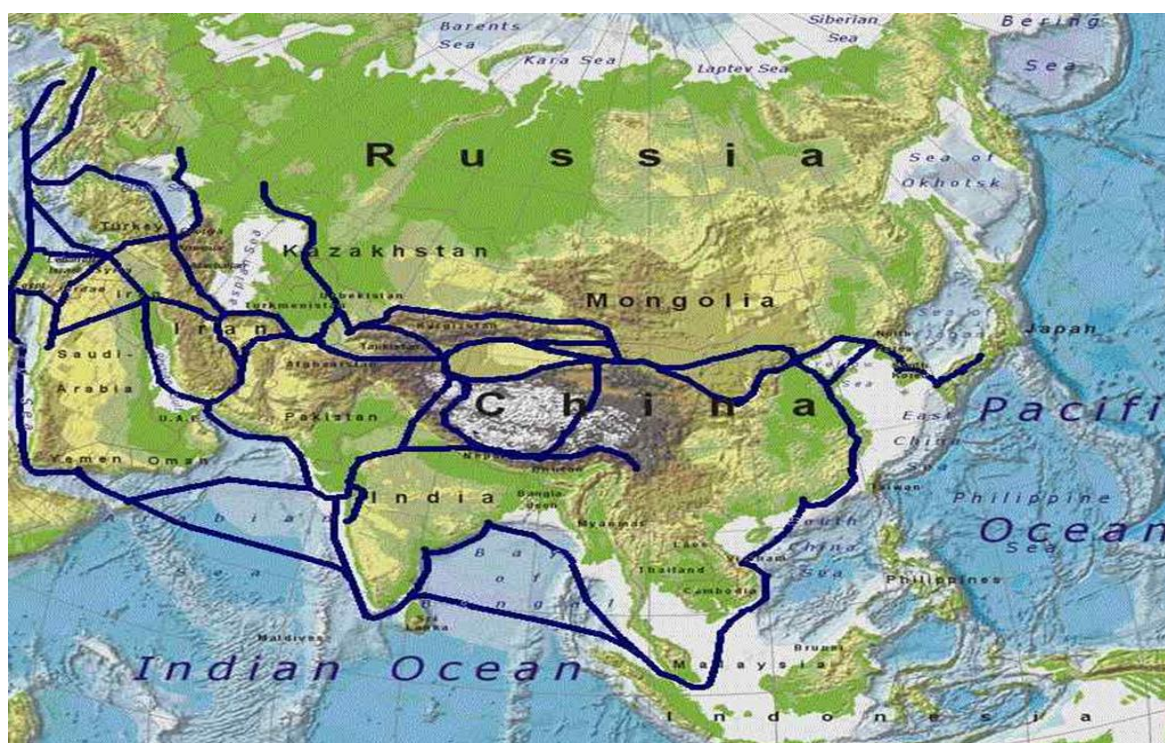
مرز ایران و پاکستان:

نام پاکستان (پاک + ستان) به زبان فارسی یعنی سرزمین پاکی. این نام نخستین بار در سال ۱۳۱۲ (۱۹۳۳) توسط چودھاری رحمت علی که آن را در نشریه «امروز» یا «هرگز» منتشر کرد، به کار برده شد. این نام به عنوان سرواژه از نام‌های سرزمین‌های اصلی اسلامی مربوط به هند غربی ساخته شده است. به‌طور رسمی این کشور به عنوان قلمرو پاکستان در سال ۱۳۲۶ (۱۹۴۷) بنا نهاده شد و در سال ۱۳۳۶ (۱۹۵۷) اولین کشور «جمهوری اسلامی» را پایه‌ریزی کرد.

پاکستان را به‌خصوص در شبه قاره هند معمولاً با نام مخفف «پاک» می‌شناسند. پاکستان جزو ۳۴ کشور مسیر جاده ابریشم و عضو برنامه راه ابریشم سازمان جهانی گردشگری (UNWTO) می‌باشد.

نقشه مسیرهای زمینی و دریایی جاده ابریشم از میان کشورهای مختلف

خط مرزی ایران-پاکستان^۱ به فاصله ۹۵۹ کیلومتر (۵۹۶ مایل) می باشد که این دو کشور را از یکدیگر جدا می کند. این مرز از نقطه تقاطع مشترک ایران، پاکستان و افغانستان آغاز می شود و خطی نسبتاً مستقیم به سمت جنوب شرقی را دنبال می کند تا به چشمه های آب گرم برسد. در انتها، مرز به خلیج گواتر در دریای عمان ختم می شود.

^۱ <https://fa.wikipedia.org>

شهر میرجاوه در فاصله حدود هشتاد کیلومتری شهر زاهدان، مرکز استان سیستان و بلوچستان، واقع شده است و برای دسترسی به این شهر باید در نزدیکی هنگ مرزی پاکستان، ۵ کیلومتر به سمت راست جاده حرکت کرد. پس از هنگ مرزی ایران و پاکستان در فاصله ۵ کیلومتری شهر تفتان قرار دارد. از لحاظ امکانات و توجه دولتی، میرجاوه از تفتان جلوتر است.

طی سال‌های اخیر، بروز ناامنی و حملات تروریستی باعث شده این منطقه، به «ناامنی» بدنام شود.

- مرز میرجاوه (ایران) - کوه تفتان (پاکستان) (جاده و قطار)

- مرز پیشین (ایران) - مند (پاکستان) (جاده)

نقشه ایران و کشور پاکستان که در جنوب شرقی قرار دارد

پاکستان همچنین ۱۰۴۶ کیلومتر (۶۵۰ مایل) مرز آبی با دریای عمان از طرف جنوب دارد و از سوی غرب با افغانستان ۵۲۳ کیلومتر (۳۲۵ مایل) و از طرف شمال شرق با چین ۲۹۱۲ کیلومتر (۱۸۰۹ مایل) و از طرف شرق با هند و از طرف جنوب غرب با ایران مرز مشترک دارد.

تقسیمات کشوری پاکستان:

پاکستان از پنج ایالت، یک منطقه خودمختار قبایلی، یک منطقه فدرال پایتخت (اسلام‌آباد) و دو منطقه مربوط به جامو و کشمیر تشکیل شده است.

- منطقه زرد رنگ (شماره ۱) ایالت بلوچستان به مرکزیت کوئته
- منطقه بنفش رنگ (شماره ۲) ایالت خیبر پختونخوا به مرکزیت پشاور -NWFP
- منطقه آبی رنگ (شماره ۳) ایالت پنجاب به مرکزیت لاهور
- منطقه سرخ رنگ (شماره ۴) ایالت سند به مرکزیت بندر کراچی
- منطقه سفید رنگ (شماره ۵) منطقه فدرال پایتخت (ناحیه پایتختی اسلام‌آباد)-IST
- منطقه سبز رنگ (شماره ۶) منطقه خودمختار قبایلی
- منطقه فیروزه‌ای رنگ (شماره ۷) منطقه کشمیر پاکستان (جامو و کشمیر آزاد) به مرکزیت مظفرآباد AJK
- منطقه سیاه رنگ (شماره ۸) ایالت گلگت بلتستان به مرکزیت گلگت
- ایالت بلوچستان و ایالت خیبر پختونخوا (سرحد شمال غربی)، خود نیز دارای مناطق خودمختار قبایلی هستند که آن‌ها را Provincially Administered Tribal Areas (PATA) گویند.

آب و هوا:

پهناوری پاکستان معادل ۸۸۱،۹۱۳ کیلومتر مربع است که حدوداً معادل مجموع پهناوری کشورهای فرانسه و انگلستان است. نواحی شرق آن بر روی فلات هند و نواحی غربی و شمالی بر روی فلات ایران و سرزمین اوراسیا قرار گرفته است. ۱۰۴۶ کیلومتر (۶۵۰ مایل) مرز آبی با دریای عمان از طرف جنوب دارد و از سوی غرب با افغانستان ۲۴۳۰ کیلومتر و از طرف شمال شرق با چین ۵۲۳ کیلومتر و از طرف شرق با هند ۲۹۱۲ کیلومتر و از طرف جنوب غرب با ایران ۹۰۹ کیلومتر مرز دارد.

در این کشور انواع ویژگی‌های طبیعی از سواحل شنی مردابی و باتلاق‌های دارای حرا در ساحل جنوبی گرفته تا جنگل‌های معتدل و مرطوب حفاظت شده و قلمروهای یخی کوه‌های (هیمالیا) قراقروم، هندوکش در شمال همگی به چشم می‌خورند. به‌طور تقریبی ۱۰۸ قله با بلندی بیش از ۷۰۰۰ متر (۲۳۰۰۰ فوت) وجود دارد که با برف و یخچال پوشیده شده‌اند. پنج کوه در پاکستان از جمله کی ۲ (در بلتستان) و نانگا پارات بیش از ۸۰۰۰ متر (۲۶۰۰۰ فوت) ارتفاع دارند. در قسمتی از کشمیر که توسط هند اداره می‌شود تا نواحی شمالی پاکستان رودخانه سند در طول کشور جریان دارد. هر ساله قسمت‌های شمالی پاکستان شمار زیادی جهانگرد خارجی را به خود جلب می‌کنند. کوهنوردان از سراسر دنیا بلتستان در پاکستان را به عنوان مقصد نهایی خود می‌دانند. در غرب رود سند بیابان‌های خشک و تپه‌ای بلوچستان پاکستان وجود دارند؛ در قسمت شرق هم شن‌های روان

بیابان تار وجود دارد. بیشتر نواحی منطقه پنجاب و قسمت‌هایی از سند دشت‌های حاصل‌خیزی هستند که کشاورزی در آنجا از اهمیت زیادی برخوردار است.

کی تو - دومین کوه بلند جهان پس از اورست

آب و هوا نیز به همین روال متفاوت است؛ زمستان‌های سرد و تابستان‌های گرم در شمال و آب و هوای معتدل در جنوب که متأثر از اقیانوس هند است. نواحی مرکزی تابستان‌های بسیار گرم دارند و دمای آن‌ها به بیش از ۴۵ درجه سانتی‌گراد (۱۱۳ درجه فارنهایت) می‌رسد و زمستان‌های سردی که دمای هوا کمتر از دمای انجماد می‌رسد. میزان بارش باران نیز کم است و از ۲۵۰ میلی‌متر و تا ۱۲۵۰ میلی‌متر که بیشتر با دمای موسم (مونسون) غیرقابل اطمینان جنوب غربی در اواخر تابستان همراه هستند در نوسان است. مسئله کمبود آب نیز توسط ساخت سد‌ها بر روی رودخانه‌ها و استفاده از آب چاه‌ها در مناطق خشک‌تر تا حدی حل شده‌است.

وضعیت اقتصادی کشور:

اقتصاد پاکستان به طور عمده کشاورزی است و اکثریت مردم این کشور یا کشاورز بوده و یا به نوعی با کشاورزی در ارتباط می‌باشند. صادرات این کشور نیز به محصولات کشاورزی و منسوجات متکی است که اهمیت بخش کشاورزی را افزایش می‌دهد.

در زمینه صادرات و واردات، پاکستان همواره با تراز منفی تجاری روبه‌رو بوده است. از طرفی مطابقت چندانی میان نقدینگی، رشد اقتصادی و تورم وجود نداشته و ندارد. از این رو کشور به وام‌ها و قروض خارجی و داخلی وابسته است.^۲

پاکستان کشوری در حال توسعه است که در جبهه‌های سیاسی و اقتصادی با چالش‌هایی روبه‌رو بوده است. با وجود اینکه در سال ۱۹۴۷ این کشور بسیار فقیر بود نرخ رشد اقتصادی پاکستان در طول ۴ دهه بعد از آن بهتر از میانگین جهانی بوده است. اما سیاست‌های نا آگاهانه به پایین آمدن این نرخ در دهه ۱۹۹۰ منجر شد.

اخیراً تغییرات گسترده اقتصادی این کشور به اقتصادی قدرتمندتر منجر شده‌اند و به نرخ رشد به‌ویژه در زمینه‌های ساخت و تولید و بخش‌های خدمات مالی (اقتصادی) سرعت بخشیده است. این کشور شاهد پیشرفت‌های بزرگی نیز در موقعیت ارز خارجی و رشد سریع در منابع ارز ثابت در سال‌های اخیر بوده است.

رشد بخش‌های غیرکشاورزی ساختار اقتصاد را تغییر داده است و اکنون اقتصاد تنها ۲۰٪ تولید ناخالص داخلی را تشکیل می‌دهد. بخش خدماتی حدود ۵۳٪ تولید ناخالص داخلی کشور که تجارت عمده و خرد کشور حدود ۳۰٪ این بخش را تشکیل می‌دهد. اخیراً بازار بورس کراچی همراه با دیگر بازارهای در حال ایجاد دنیا اوج گرفته است. مقادیر هنگفتی از سرمایه‌گذاری‌های خارجی در صنایع متعددی به کار گرفته شده‌اند. با این حال سرانه بازار بورس همچنان مخابرات، نرم‌افزار، خودرو، نساجی، سیمان، کود، فولاد و ساخت کشتی هستند.

بر اساس آمار شورای جهانی اقتصاد و گردشگری، تولید ناخالص داخلی پاکستان در سال ۲۰۱۹ معادل ۱۵,۰۶۵,۹ میلیون دلار آمریکا و در سال ۲۰۲۰ معادل ۱۱,۵۷۹,۵ میلیون دلار آمریکا بوده است.

² <https://fa.wikifeqh.ir/>

Global Rank	Economy	Score	DIFFERENCE FROM 2017		SCORE DIFF. FROM BENCHMARK AVG.	
			Rank	Score Growth (%)	Regional (%)	Global (%)
4	Japan	5.4	0.0	2.1	29.1	39.6
7	Australia	5.1	0.0	0.8	23.6	33.6
13	China	4.9	2.0	3.2	17.2	26.7
14	Hong Kong SAR	4.8	-3.0	-1.1	15.7	25.1
16	Korea, Rep.	4.8	3.0	4.7	14.9	24.3
17	Singapore	4.8	-4.0	-2.0	14.4	23.7
18	New Zealand	4.7	-2.0	1.4	14.1	23.4
29	Malaysia	4.5	-3.0	0.4	8.5	17.3
31	Thailand	4.5	3.0	2.6	8.1	16.9
34	India	4.4	6.0	5.7	6.3	14.9
37	Taiwan, China	4.3	-7.0	-3.0	4.1	12.6
40	Indonesia	4.3	2.0	2.8	2.6	11.0
63	Viet Nam	3.9	4.0	3.4	-5.9	1.7
72	Brunei Darussalam	3.8	n/a	n/a	-9.1	-1.7
75	Philippines	3.8	5.0	4.2	-9.8	-2.5
77	Sri Lanka	3.7	-13.0	-2.3	-10.4	-3.2
93	Mongolia	3.5	9.0	4.8	-16.6	-9.8
97	Lao PDR	3.4	-3.0	0.4	-17.9	-11.2
98	Cambodia	3.4	3.0	2.4	-18.4	-11.8
102	Nepal	3.3	2.0	2.3	-19.5	-13.0
120	Bangladesh	3.1	5.0	7.3	-25.5	-19.4
121	Pakistan	3.1	3.0	7.1	-25.6	-19.5

Source: World Economic Forum, 2019.

رتبه‌بندی اقتصادی پاکستان از نظر سایت مجمع اقتصاد جهانی در سال ۲۰۱۹

Rank	Economy	Score
106	Senegal	3.3
107	Rwanda	3.2
108	El Salvador	3.2
109	Paraguay	3.2
110	Kyrgyz Republic	3.2
111	Gambia, The	3.2
112	Uganda	3.2
113	Zambia	3.2
114	Zimbabwe	3.2
115	Ghana	3.1
116	Algeria	3.1
117	Venezuela	3.1
118	Eswatini	3.1
119	Côte d'Ivoire	3.1
120	Bangladesh	3.1
121	Pakistan	3.1
122	Ethiopia	3.0

Table D2: Regional classifications, 2019

The following regional classifications were used for creating the performance

The Americas	Asia-Pacific	Europe and Eurasia
North and Central America	Eastern Asia-Pacific	Balkans and Eastern Europe
Canada	Australia	Albania
Costa Rica	China	Bosnia and Herzegovina
Dominican Republic	Hong Kong SAR	Bulgaria
El Salvador	Japan	Hungary
Guatemala	Korea, Rep.	Moldova
Haiti	Mongolia	Montenegro
Honduras	New Zealand	North Macedonia
Jamaica	Taiwan, China	Poland
Mexico	South Asia	Romania
Nicaragua	Bangladesh	Serbia
Panama	India	Slovak Republic
Trinidad and Tobago	Nepal	Slovenia
United States	Pakistan	Eurasia
South America	Sri Lanka	Armenia
Argentina	South-East Asia	Azerbaijan
Bolivia	Brunei Darussalam	Georgia
		Kazakhstan

جمعیت شناسی کشور:

جمعیت کشور پاکستان در سال ۲۰۲۱ برابر با ۲۲۶،۴۷۶،۸۷۲ می‌باشد^۳. بر اساس پیش‌بینی‌های کنونی جمعیت، بر اساس پیش‌بینی‌های انجام شده، جمعیت پاکستان در سال ۲۰۹۲ به ۴۰۴،۶۸ میلیون نفر خواهد رسید.

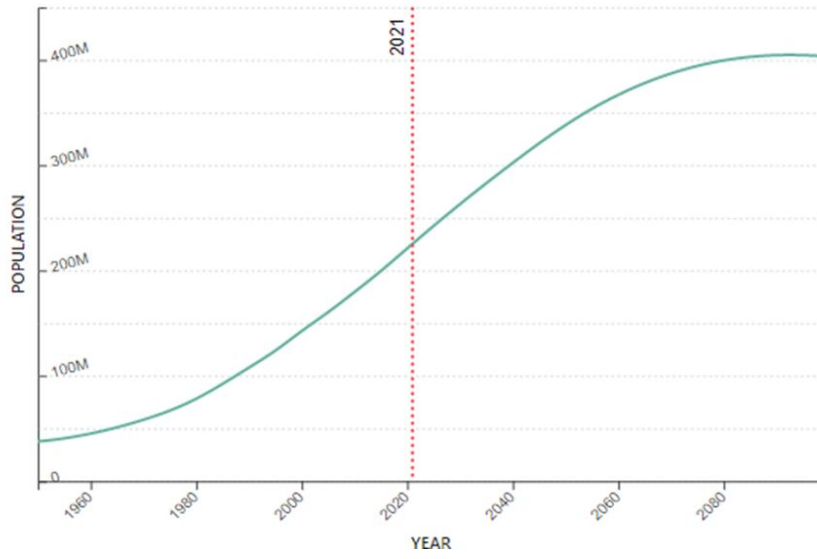
پاکستان یکی از بالاترین نرخ‌های زاد و ولد را دارد که شامل ۲۲ تولد در هر ۱۰۰۰ نفر است. این افزایش جمعیت می‌تواند فشار زیادی بر آب و سیستم‌های بهداشتی وارد کند، پاکستان از نظر جمعیت، پنجمین کشور دنیا می‌باشد. طی سالهای ۱۹۵۰-۲۰۱۲، جمعیت شهری آن بیش از ۷ برابر افزایش یافت، این در حالی بود که کل جمعیت بیش از چهار برابر افزایش یافت. در گذشته، جمعیت کشور دارای نرخ رشد نسبتاً بالایی بود که نرخ متوسط زاد و ولد در آن تغییر کرده است. بین سالهای ۱۹۹۸ تا ۲۰۱۷، میانگین نرخ رشد جمعیت ۲،۴۰٪ است.

طی سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۳، با تغییرات اجتماعی چشمگیر، شهرنشینی سرعت گرفت و شهرهای بزرگ ظهور یافت. پاکستان به عنوان دومین کشور دارای شهرنشینی در جنوب آسیا با داشتن ساکنان شهری ۳۶٪ از کل جمعیت می‌باشد.

پاکستان جامعه‌ای چند فرهنگی و چند قومی است و میزبان یکی از بزرگترین جمعیت پناهندگان در جهان و همچنین دارای جمعیت جوان است. (<https://worldpopulationreview.com/>)

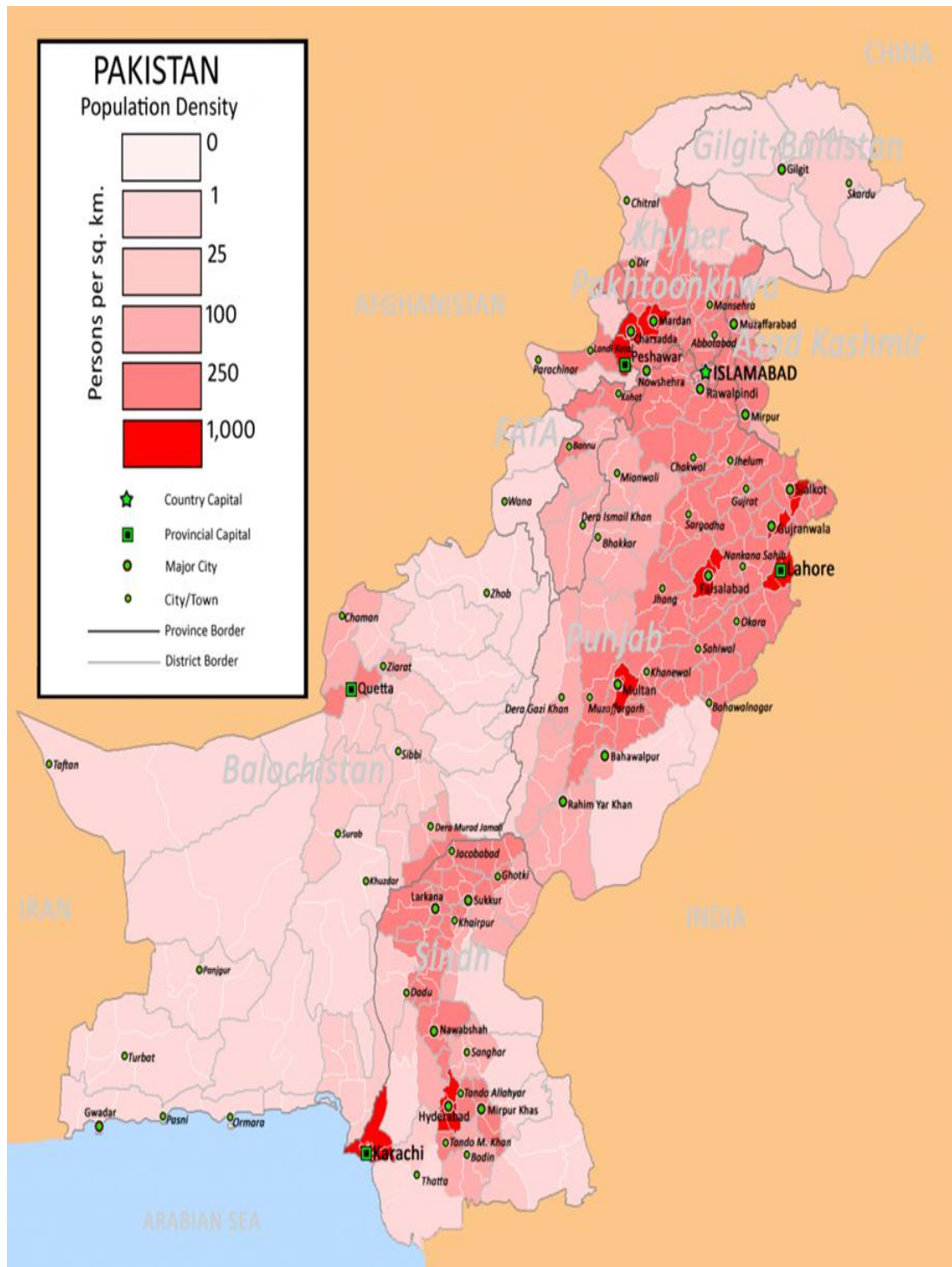
Pakistan Population 2021 (Live)

226,476,872

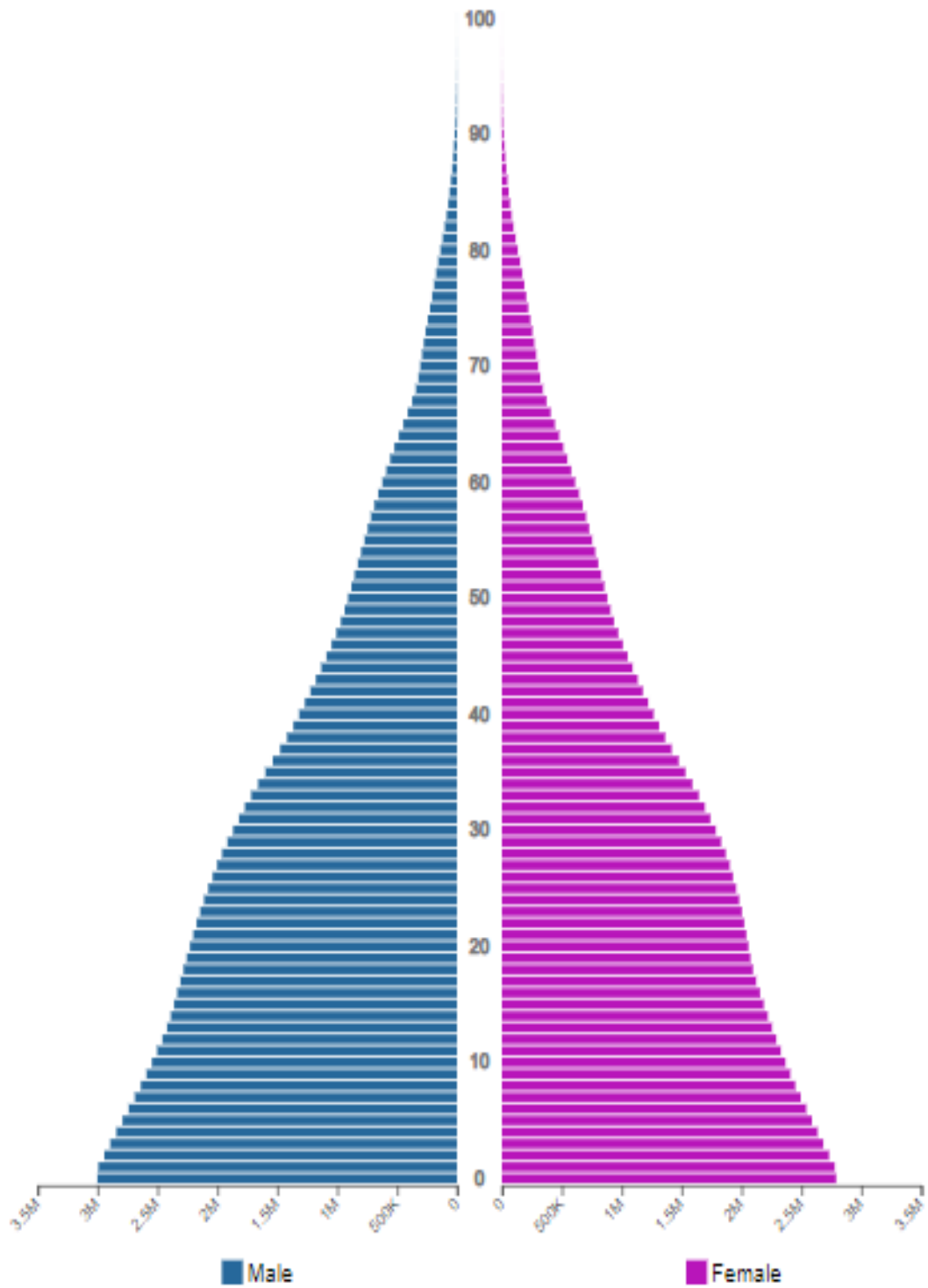
نقشه پراکندگی (تراکم) جمعیت پاکستان:

بیشترین تراکم جمعیتی کشور پاکستان در جنوب و شرق این کشور و در همجواری با کشور هند می‌باشد و نیمه جنوب شرقی و شرق این کشور به علت بیابانی و کم آب بودن آن، جمعیت کمتری دارد که شامل ایالت بلوچستان می‌شود.

نقشه پراکندگی (تراکم) جمعیت پاکستان^۴

Pakistan Population Pyramid 2021

نمودار تفکیک جنسیتی-سنی جمعیت در کشور پاکستان در سال 2021⁵

⁵ <https://worldpopulationreview.com/>

اشترکات فرهنگی دو کشور ایران و پاکستان:

۱- زبان فارسی

فارسی قریب به یک هزار سال در شبه قاره از جمله پاکستان زبان رسمی کشور بوده تا این که انگلیس‌ها در قرن هجدهم میلادی با دستوری دولتی به رسمیت آن خاتمه دادند و زبان انگلیسی را به جای آن رایج کردند. در عین حال فارسی تاکنون از بین نرفته است و اقبال مختلف از ارباب علم و دانش و شعر و ادب آنرا فرا می‌گیرند. در دانشکده‌ها و دانشگاه‌های مختلف تدریس می‌شود و دواوین فارسی همچنان چاپ می‌شود. مجلات و کتب فارسی نیز توسط دولت و بخش خصوصی چاپ می‌شوند. فارسی گویان و فارسی زبانان در ایالت‌های مختلف شعرای فارسی در این کشور شعر می‌سرایند و اساتید زبان فارسی به تدریس و تحریر ادامه می‌دهند، نسخه‌های خطی فارسی در کلیه مناطق، در موزه‌ها، کتابخانه‌های دولتی و خصوصی نگهداری می‌شود.

۶۰ تا ۷۰٪ اشعار سروده اقبال لاهوری، شاعر ملی پاکستان به زبان فارسی است ۶۰ تا ۷۰٪ کلمات و واژه‌های زبان اردو فارسی است.

۲- آثار باستانی

کتیبه‌ها و سنگ نوشته‌های روی مقابر، منابر، مساجد و خانقاه‌ها و ساختمان‌های باستانی از جمله مقابر گورستان مکی یکی از قدیم‌ترین گورستان‌های ایالت بلوچستان همه بزبان فارسی است که شاهدی زنده از روابط فرهنگی دو کشور است و تاریخ مشترک را حکایت می‌نماید.

۳- رسم الخط

رسم الخط اردو و فارسی نستعلیق بین دو زبان اردو و فارسی مشترک است که این دلیل روشن بر اشتراکات دو جانبه فرهنگی می‌باشد.

۴- اسطوره‌ها و داستان‌ها

برخی از داستان‌های هندی مثل کلیه و دمنه به فارسی برگردانده شده که امروزه در فرهنگ هر دو کشور رایج است.

۵- لباس

لباس پاکستانی شبیه لباس اکراد و لباس ایرانیان قدیم زمان قاجار و صفوی می‌باشد کلاه‌های قراقل که چندی پیش در پاکستان خیلی محبوبیت داشت و اکنون هم جزء لباس ملی است در ایران نیز زمانی رائج بود.

۶- غذا

غذاهای مختلف از جمله :

هلو، کباب، خورشت، آبگوشت، یخنی، آش، جگریان پنیره، نان سالاد و قهوه چای سبز، بین دو کشور مشترک است.

۷- نوروز

برگزاری نوروز در بین شیعیان پاکستان مرسوم است ولی فرقی در این است که فقط یک روزه است و مرور زمان از شدت و هیجان آن کاسته است. برخی از خانواده‌ها انداختن سفره هفت سین و گل سرخ هنگام تحویل سال و پوشیدن لباس نو و دادن هدیه به فرزندان و اقوام را جزء سنت های خود می دانند.

۸- محرم

راه پیمایی‌های عزاء، سینه زنی، علم و تعزیه مشابه ایران است مجالس و محافل عزای حسینی و روضه خوانی ها در مناطق مختلف برگزار می‌شود. نذر و نیاز و صدقات در این روزها داده می‌شود.

۹- عید فطر و قربان

برگزاری این دو عید همانند ایران است که نماز عید می‌خوانند و فطره می‌دهند و به ملاقات خویشاوندان فامیل و دوستان می‌شتابند و با شربنی و حلوا و میوه‌های مختلف النوع پذیرایی می‌کنند. لباس‌های نو می‌پوشند و یکدیگر را در بغل می‌گیرند.

۱۰- مشاهیر عرفان و دین

عرفا و بزرگان دین که از ایران به هند هجرت نمودند نیز در ترویج فرهنگ ایرانی در شبه قاره مخصوصاً کشمیر، پنجاب، ایالت سرحد و سند خیلی سهمیم بوده‌اند. مهم ترین این عرفا و بزرگان حضرت میر سید علی همدانی، خواجه معین الدین اجمیری چشتی، حضرت شاه شمس تبریز، حضرت عثمان علی هجویری معروف به داتا گنج بخش، حضرت لال شهباز قلندر بودند اینها از راه شریعت و طریقت به مردم این منطقه خدمت کردند و هم اسلام و هم فرهنگ اسلام و زبان فارسی را ترویج نمودند. کتب و دوا اوین برخی از این بزرگان تاکنون سبب رشد و هدایت خلاق است و آثار گران مایه شان موجب رستگاری اسلامیان این منطقه است.^۶

⁶ <https://karachi.icro.ir/>

تبادلات سیاسی و اقتصادی دو کشور:

ایران و پاکستان هر دو کشورهایی اسلامی هستند و از بسیاری جهات مانند مذهب، مکتب فکری، زبان و فرهنگ اشتراکات فراوانی با یکدیگر دارند. پس از استقلال کشور مسلمان پاکستان در سال ۱۳۲۶ شمسی، ایران نخستین کشوری بود که کشور تازه تاسیس در شرق خود را به رسمیت شناخت و هر دو کشور مسلمان در بیش از هفت دهه اخیر روابط دیرینه و حسنه‌ای را پشت سر گذاشته‌اند. طی این مدت تهران و اسلام آباد در سطح بین‌المللی همواره مواضع یکسانی داشته و در نهادها و سازمان‌های بین‌المللی از یکدیگر حمایت کرده‌اند. همچنین پاکستان نخستین کشوری بود که حکومت جمهوری اسلامی ایران را پس از انقلاب سال ۱۹۷۹ در این کشور به رسمیت شناخت. پس از حمله نظامی عراق به ایران در سپتامبر سال ۱۹۸۰ و در شرایطی که بسیاری از کشورهای غربی از صدام حمایت می‌کردند، پاکستان از ایران حمایت کرد. افزون بر آن هنگامی که ایران تحت شدیدترین تحریم‌های اقتصادی از سوی آمریکا قرار داشت، پاکستان بر تداوم مذاکرات هسته‌ای برای امضای برجام تأکید داشت. در ماه مه سال ۲۰۱۸ و هنگامی که آمریکا از برنامه جامع اقدام مشترک خارج شد، پاکستان این اقدام آمریکا را محکوم کرد.

در ماه مه سال ۲۰۱۴ نواز شریف، نخست‌وزیر سابق پاکستان به ایران سفر کرد. همچنین محمد جواد ظریف، وزیر امور خارجه ایران به پاکستان در اوت سال ۲۰۱۸، با هدف کاستن از تنش‌ها میان دو کشور، به پاکستان سفر کرد. سال ۲۰۱۹ میلادی دو کشور شاهد افزایش تبادل هیات‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی بوده است به نحوی که این سفرها زمینه گسترش روابط در همه زمینه‌ها را بیش از پیش فراهم کرد. مهم‌ترین تحول سیاسی در پاکستان در این سال افزایش تبادل هیات‌های عالی رتبه از جمله دو سفر «عمران خان» نخست‌وزیر پاکستان و سفر ژنرال «قمر جاوید باجو» فرمانده این کشور به ایران بود.

سفر مقامات عالی رتبه سیاسی، اقتصادی و نظامی جمهوری اسلامی ایران و پاکستان به عنوان نقطه عطفی در گسترش روابط دو کشور برادر همسایه به حساب می‌آید. در سال میلادی ۲۰۱۹، شاهد تحرک موتور دیپلماسی ایران و پاکستان بودیم که جان تازه‌ای را به روابط از قبل محکم و نزدیک دو کشور دمیده است.

در ژانویه سال ۲۰۱۹ مسابقات سه جانبه کبده به میزبانی فدراسیون پاکستان با حضور تیم‌های جمهوری اسلامی ایران و هند برگزار شد.

همچنین در طول سنوات گذشته گردشگری مذهبی میان ایران و پاکستان با رشد قابل توجهی همراه بود. بخش اقتصادی سفارت ایران در اسلام آباد با اعلام رشد چشمگیر در همکاری‌های تجاری میان دو کشور، در سال ۲۰۱۹ اعلام نمود که صادرات ایران به پاکستان طی ۹ ماه گذشته ۴۵ درصد افزایش یافته است. در فوریه سال ۲۰۱۹، جشن‌های مربوط به سالگرد انقلاب

علاوه بر اسلام آباد در شهرهای کویته، لاهور، کراچی و پیشاور به میزبانی خانه های فرهنگ و سرکنسولگری ایران برگزار شد که با استقبال پرشور دیپلمات های خارجی، مقامات پاکستانی و شهروندان این کشور همراه بود.

حصارکشی مرزهای پاکستان با ایران یکی دیگر از تحولات مثبت مربوط به همکاری های امنیتی و مرزی دو کشور بود که در سال ۲۰۱۹ اتفاق افتاد. همچنین در همین سال ششمین نشست کمیته دائم مشترک مرزی ایران و پاکستان در «تفتان» منطقه صفر مرزی پاکستان با حضور مقامات ارشد دو کشور برگزار شد. جمهوری اسلامی ایران و پاکستان دارای قرابت های فرهنگی، مذهبی و تاریخی و نیز منافع اقتصادی مشترک بسیاری هستند که توسعه روابط فی ما بین می تواند زمینه ساز شکوفایی اقتصادی همسایه شرقی به ویژه پایداری امنیت و ثبات کامل در مرزهای دو کشور که همواره مرز صلح و دوستی بوده است، شود.^۷

مسیرهای پروازی مستقیم یا غیر مستقیم فی مابین دو کشور:

کشور پاکستان یکی از همسایه های اصلی و هم مرز ایران میباشد که همواره راه های ارتباطی متعددی فی مابین دو کشور برقرار میباشد، برای پرواز مستقیم از ایران به پاکستان، میتوان بلیط هواپیما را از شرکت های هوایی ماهان Mahan Airlines، هواپیمایی تابان Taban Airlines و هواپیمایی ایران ایر Iran Air Airlines تهیه نمود. امکان خرید بلیط ارزان کراچی با پرواز مستقیم تهران به کراچی از طریق شرکت های هوایی تابان و ایران ایر امکان پذیر است.

اگر بلیط پاکستان را از مبدا شهرهای دیگر ایران از جمله مشهد، شیراز، تبریز و اصفهان بخواهید، امکان تهیه بلیط از شرکت های هوایی دیگر به مقصد شهرهای پاکستان و سفر به لاهور، وجود دارد ولی پرواز با توقف انجام می گیرد. شرکت هوایی امارات Emirates Airlines از تهران و مشهد با یک توقف در امارات به پاکستان پرواز دارد.

شرکت هواپیمایی ترکیش ایرلاینز Turkish Airlines، از شهرهای اصفهان، اهواز، تبریز، تهران، شیراز و مشهد به سمت پاکستان با یک توقف در استانبول پرواز وجود دارد. از شهرهای تهران، شیراز و مشهد توسط شرکت - هوایی قطر ایز Qatar Airways به سمت پاکستان پروازی با یک توقف در دوحه وجود دارد.

در شرایط فعلی مسیر پروازی مستقیم:

پرواز مستقیم ایران ایر به کراچی پاکستان از تهران بصورت هفته ای ۱ پرواز از تهران به کراچی پاکستان در روز پنجشنبه راس ساعت ۰۷:۴۰ از فرودگاه امام خمینی و همچنین پروازهای برگشت از کراچی به مقصد تهران نیز هفته ای یک پرواز از کراچی پاکستان به تهران در روز پنجشنبه در ساعت ۱۲:۰۵ از فرودگاه کراچی پاکستان به فرودگاه امام خمینی انجام می گردد. مدت زمان این پرواز حدود ۲ ساعت و ۵۰ دقیقه می باشد.

⁷ <https://www.irna.ir/>

تهران به کراچی با هواپیمایی قطر ایرویز: در روزهای مختلفی انجام میشود.

تهران به لاهور با هواپیمایی ترکیش ایرلاین: در روزهای مختلفی انجام می‌پذیرد.

عنوان محصول گردشگری پاکستان:

در مجموع دو نوع گردشگری در کشور پاکستان بعنوان محصول گردشگری معرفی میگردد، گردشگری مذهبی و گردشگری سلامت. همانطور که میدانیم اسلام دین دولتی پاکستان است و حدود ۹۵ تا ۹۸ درصد پاکستانی‌ها مسلمان هستند. پاکستان پس از اندونزی دومین کشور پرجمعیت مسلمان در جهان را دارد. اکثریت اهل سنت هستند که طبق آمار مختلف از ۷۵٪ تا ۹۵٪ آن‌ها اهل تسنن و از ۵٪ تا ۱۹٪ آن‌ها شیعه هستند، و نظرسنجی PEW در سال ۲۰۱۲ نشان داد که ۶ درصد مسلمانان پاکستانی شیعه بودند.

مسجد بدشاهی Badshahi: مسجد بدشاهی در نزدیکی لاهور، نماد تاریخی و مذهبی لاهور و منعکس کننده معماری اسلامی است، مسجد بدشاهی یک مسجد از دوران مغول در لاهور است که ساخت آن توسط امپراتور اورنگزب در سال ۱۶۷۱ به تصویب رسیده و در سال ۱۶۷۳ تکمیل شده است، دومین مسجد بزرگ در پاکستان و جنوب آسیا و پنجمین مسجد بزرگ در جهان است. فضای داخلی مسجد، قادر به جمع آوری ۵۵۰۰۰ نفر از عبادت کنندگان در سالن نماز اصلی خود و ۹۵۰۰۰ نفر در محوطه و حیاط خلوت است. ساختار مسجد با استفاده از آجر و رس ساخته شد. سپس این ساختار با کاشی‌های سنگی قرمز که از یک معدن سنگ در نزدیکی جیپور در راجستان آورده شده بود، پوشیده شده و گنبدهای آن با سنگ مرمر سفید تزیین شده است. از بیرون مخصوصاً در شب، مسجد بسیار زیبا است و درون آن نسبتاً ساده است. این مسجد، مکانی وسیع و آرامش بخش است، که مردم اطراف شما در نهایت رضایت و صادقانه با شما رفتار می‌کنند.

مسجد فیصل: این مسجد در اسلام آباد و در حومه تپه‌های مارگالا واقع شده است. جزء جاهای دیدنی اسلام آباد بوده و دارای یک طراحی مدرن است که شامل ساختمان هشت وجهی از بتن است و معماری آن از چادرهای بادیه نشینان الهام گرفته شده است. بازدید کنندگان این مکان فوق العاده زیبا را با دریافت احساسات آرامش بخش، عشق، احترام، و شادی ترک می‌کنند.

گردشگری پزشکی نیز در پاکستان به عنوان یک بازار دست نخورده دیده می‌شود که می‌تواند به عنوان یک فرصت بزرگ تبدیل شود. طبق گفته کارشناسان پزشکی پاکستان، اگر دولت "بر مسائل کلیدی تمرکز کند" پاکستان دارای پتانسیل بزرگی در تبدیل شدن به یک مرکز گردشگری منطقه‌ای دارد که قابل مقایسه با بسیاری از کشورهای دیگر در این ناحیه است. گردشگری پزشکی

در پاکستان سفرهای بالقوه‌ای را برای بسیاری از مراکز بهداشتی و درمانی پزشکی تنظیم کرده است. تعدادی از امکانات مدرن بیمارستان در شهرهای بزرگ مانند اسلام آباد، کراچی و لاهور وجود دارد که به طور کامل مجهز شده و با آخرین فن آوری‌های پزشکی تجهیز می‌شود. بسیاری از پزشکان و جراحان در بیمارستان‌های پاکستان مجرب هستند. با این حال، مسائل امنیتی و کلیه زیرساخت‌های بهداشتی پایین‌تر از حد رشد صنعت توریسم سلامت است. بسیاری از بیماران، عمدتاً دارای ریشه‌های پاکستانی از خاورمیانه، انگلستان و ایالات متحده و هم‌چنین مسافرانی از کشور همسایه یعنی افغانستان هستند. بیماران در سفر به پاکستان، به دنبال درمان‌های مختلفی از جمله پیوند اعضا و درمان ناباروری، و درمان دیگر بیماری‌هایی که نمی‌توانند در کشورهای محل اقامت خود بدان‌ها دسترسی پیدا کنند، هستند و به عنوان گردشگران سلامتی، سفر به پاکستان دارند.

وضعیت صنعت گردشگری:

بیشتر شهرهای پاکستان پیش از بابلیان تشکیل شده و تاریخ پیدایش آنها به ۲۵۰۰ سال پیش از میلاد مسیح برمی‌گردد و اغلب این شهرها دارای آثار تاریخی زیبایی هستند که سبب جذب گردشگر و افزایش پاکستان‌گردی می‌شوند. تاریخ پاکستان عمدتاً به تاریخ هند و ایران وابسته است و در سنن و آداب و عادات، سابقه‌ای قبل از یونانیان دارد. از خرابه‌های تمدن باستانی گرفته تا بخش‌های تپه‌های هیمالیا، همه جهان‌گردان خارجی را به خود جذب می‌کنند. زیبایی‌های پاکستان در مناظر طبیعی و تاریخی، جاذبه اصلی گردشگری این کشور در بخش داخلی و خارجی است و منطقه پاکستان شمالی گیلگیت بلتیستان به عنوان پایتخت گردشگری پاکستان شمرده می‌شود که به بلندترین قله‌های جهان نظیر K2 به عنوان دومین قله مرتفع جهان نزدیک است و منطقه گردشگری گیلگیت بلتیستان به عنوان جاذبه برخوردار از چشم‌انداز، کوه‌ها، دریاچه‌ها، یخچال‌ها و دره‌ها است. این منطقه نه تنها برای کوه‌های مرتفع آن شهرت یافته بلکه از این منطقه به عنوان نمونه زیبایی از فرهنگ و تاریخ مردم پاکستان یاد می‌شود. همچنین، دره‌های چیترال، کوهان و سوات نیز مقصد عمده گردشگران خارجی و داخلی پاکستان است. بهبود کیفیت جاده‌ها در مناطق شمالی با امکانات بهتر برای استقرار مسافران و گردشگران از سراسر جهان و پاکستان برای پاکستان‌گردی را جذب کرده است. کریدور اقتصادی چین و پاکستان (CPEC) همچنین نقش مهمی در این زمینه ایفا می‌کند، زیرا هر دو کشور در ایجاد زیرساخت‌های گردشگری به ویژه بزرگراه‌های باکیفیت در گیلگیت بلتیستان که هم‌مرز با چین و پاکستان است، فعالیت می‌کنند.

شهر لاهور نیز به عنوان پایتخت فرهنگی پاکستان و مرکز ایالت پنجاب و دومین کلانشهر تاریخی و فرهنگی در جنوب آسیا شمرده می‌شود. این شهر با تاریخ غنی و قدمت هزارساله خود، به عنوان پایتخت امپراتوری غزنویان، دولت غوریان، امپراتوری مغول، امپراتوری سیک و هند بریتانیا خدمت کرده است. بناهای تاریخی همچون مسجد پادشاهی، قلعه لاهور، باغ شالیمار، مقبره‌های جهانگیر و نور جهان، منطقه لاهور قدیم و بناهایی نظیر مسجد وزیرخان، حمام وزیر، دروازه‌های لاهور قدیم، دروازه جوبورجی، دادگاه عالی لاهور، دفتر مرکزی پست، موزه لاهور و ایستگاه راه آهن لاهور نمونه‌ای از جاذبه‌های گردشگری این شهر

است. لاهور به عنوان قلب فرهنگی پاکستان میزبان هنر، آشپزی، جشنواره، موسیقی، فیلمسازی، باغبانی و روشنفکران کشور است و باغ وحش لاهور، چهارمین باغ وحش قدیمی در جهان است. کارشناسان گردشگری بر این مهم هم عقیده اند که با بهبود شاخص‌های امنیتی در پاکستان و تبلیغ دولت در خصوص جذب گردشگر، این صنعت اشتغال‌زا در پاکستان بیش از گذشته در اقتصاد کشور نقش بازی میکند. به گزارش ایرنا و بر اساس آمار موسسه توسعه گردشگری پاکستان (PTDC) با بهبود شاخص‌های امنیتی این کشور، آمار ورود سالانه گردشگران به این کشور افزایش یافته بود که متأسفانه بدلیل پاندمی کرونا همانند سایر کشورهای دنیا با چالش مواجه شده است.

مقبره اقبال لاهوری

در نگاه کلی، صنعت گردشگری پاکستان، رو به پیشرفت است. در سال ۲۰۱۸، انجمن بریتانیایی Backpacker پاکستان را به عنوان مقصد مهم سفرهای ماجراجویی جهان رتبه‌بندی کرد و این کشور را "یکی از دوست‌داشتنی‌ترین کشورهای جهان، با مناظر کوهستانی که فراتر از تخیلی‌ترین و وحشی‌ترین مناظر کوهستانی است" قلمداد کرد. در سفر به پاکستان خواهید دید که این کشور از لحاظ جغرافیایی و قومیتی بسیار متنوع است و دارای تعدادی از سایت‌های تاریخی و میراث فرهنگی است. روزنامه‌گردین پنج مکان توریستی در پاکستان برای کمک به صنعت گردشگری کشور را توصیف کرده است. این سایت‌ها شامل لاهور، بزرگراه کاراکورام Karakoram، کریم آباد و دریاچه سیف الملوک هستند.

موزه میراث Lok Virsa:

این موزه توسط Lok Virsa موسسه ملی میراث فرهنگی و سنتی پاکستان اداره می‌شود. موزه میراث در واقع موزه تاریخ و فرهنگ پاکستان و نمایش فرهنگ‌های زنده این کشور است که در تپه‌های شاکارپریان در اسلام‌آباد پاکستان واقع شده است.

باغ وحش لاهور:

این باغ وحش در لاهور، پنجاب پاکستان، در سال ۱۸۷۲ تاسیس شد، یکی از بزرگترین باغ وحش‌های جنوب آسیا است. در حال حاضر توسط اداره جنگل، حیات وحش و شیلات دولت پاکستان اداره می‌شود. در حال حاضر این باغ وحش مجموعه‌ای از حدود ۱۳۷۸ حیوان و ۱۳۵ گونه مختلف را در اختیار دارد.

در طول سال‌های ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰، نام پاکستان در چندین لیست مربوط به سفرهای بین‌المللی همچون "۱۰ مورد از بهترین مکان‌ها برای سفر در ۲۰۱۹ مجله Forbes و نیز لیست "بهترین مقاصد گردشگری برای تعطیلات در سال ۲۰۲۰" مربوط به Conde Nast's، آورده شده است.^۸

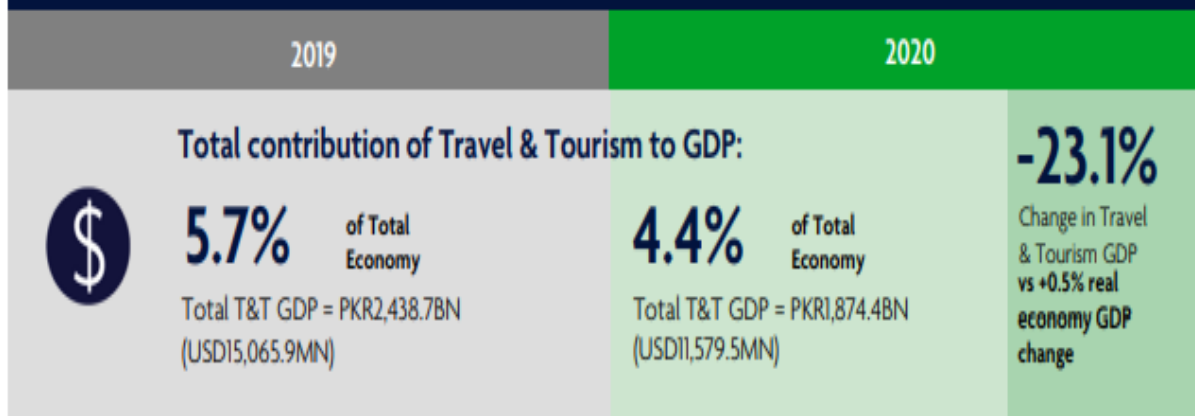
همانطور که پیشتر اشاره شد، صنعت گردشگری پاکستان، یک صنعت رو به رشد است. در سال ۲۰۱۰، Lonely Planet پاکستان را "حرکت بزرگ بعدی گردشگری" برای سال‌های بعدی اعلام کرد. این کشور از نظر جغرافیایی و قومی متنوع است و دارای تعداد بیشماری میراث تاریخی و فرهنگی است. پاکستان به عنوان بهترین مقصد تعطیلات برای سال ۲۰۲۰ رتبه بندی شد و همچنین سومین مقصد ماجراجویی بالقوه در جهان برای سال ۲۰۲۰ اعلام شد. دولت پاکستان خدمات آنلاین روایت را برای ۱۷۵ کشور راه اندازی کرده است و برای ۵۰ کشور در دنیا، ویزای بدو ورود (فرودگاهی) تعریف کرده است.

در سال ۲۰۱۸، انجمن کوله‌گردان بریتانیایی پاکستان را به عنوان برترین مقصد سفرهای ماجراجویی جهان معرفی کرد و این کشور را به عنوان "یکی از دوستانه‌ترین کشورهای روی زمین، با مناظر کوهستانی که فراتر از وحشی‌ترین تصور هر کسی است" توصیف کردند. فوربس پاکستان را به عنوان یکی از "جالب‌ترین مکان‌ها" برای بازدید در سال ۲۰۱۹ طبقه بندی کرد. گزارش رقابت‌پذیری گردشگری و مجمع جهانی اقتصاد گردشگری، پاکستان را در فهرست ۲۵ مقاصد برتر برای میراث جهانی خود قرار داده است که حرا در دلتای سند تا مناطق متمدن دره سند از جمله موهنجو دارو و هاراپا را شامل می‌شود.

بر اساس گزارش سایت رقابت‌پذیری مجمع جهانی اقتصاد سفر و گردشگری در سال ۲۰۲۱، سهم مستقیم سفر و گردشگری در تولید ناخالص داخلی پاکستان در سال ۲۰۲۰ معادل ۱۱،۵۷۹،۵ میلیون دلار آمریکا بوده که بیانگر ۴،۴٪ از کل اقتصاد کشور می‌باشد. طبق همین گزارش، خسارت وارده ناشی از پاندمی کووید-۱۹ در مشاغل این صنعت در کشور پاکستان بیانگر ۲۳،۱٪ رشد منفی است.

^۸ <http://pakistaninfo.com>

Pakistan Key Data

در اکتبر ۲۰۰۶، یک سال پس از زلزله کشمیر ۲۰۰۵، گاردین فهرستی از "پنج مکان برتر گردشگری در پاکستان" را برای کمک به صنعت گردشگری این کشور منتشر کرد. این مکان‌ها شامل لاهور، بزرگراه قراقرم، کریم آباد و دریاچه سیفول ملوک بود. در سال ۲۰۰۷، پاکستان کمپین بازاریابی "بازدید از پاکستان" را آغاز کرد که شامل رویدادهایی از جمله نمایشگاه‌ها، جشنواره های مذهبی، رویدادهای ورزشی منطقه ای، نمایشگاه‌های هنری و صنایع دستی، جشنواره‌های محلی و افتتاح موزه های تاریخی بود.

بر اساس سایت worldeconomicforum.org در سال ۲۰۱۹ پاکستان جایگاه ۱۲۱ ام را در میان ۱۴۰ کشور رتبه‌بندی شده دنیا در حوزه گردشگری به خود اختصاص داده است.

Pakistan

121st / 140

Travel & Tourism Competitiveness Index 2019 edition

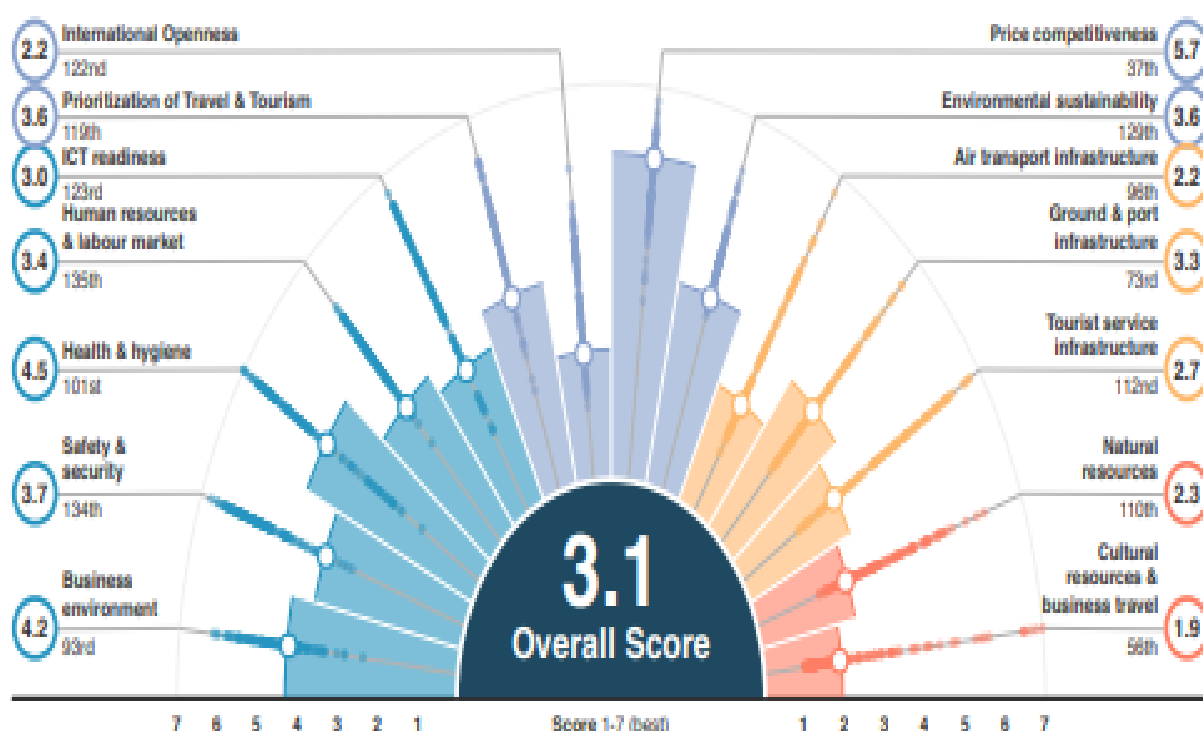
Key Indicators

Sources: World Tourism Organization (UNWTO) and World Travel and Tourism Council (WTTC)

International tourist arrivals	965,500	T&T industry Share of GDP % GDP	2.8
International tourism inbound receipts	US \$351.6 million	T&T industry employment	1,484,200 jobs
Average receipts per arrival	US \$364.2	% of total	2.4%
T&T industry GDP	US \$8,000.2 million	T&T industry Share of Employment % total employment	2.4
% of total	2.8%		

Performance Overview

Key Score

Past performance

Travel & Tourism Competitiveness Edition	2015	2017	2019
Rank	125 / 141	124 / 136	121 / 140
Score	2.9	2.9	3.1

با تمام این موارد، کشور پاکستان در سنوات قبل در ارائه تسهیلات به گردشگران برای پاکستان گردی از جمله ارائه پروازهای فرودگاهی به شهروندان ۲۴ کشور، موفقیتی در پی نداشته است. بر اساس طرح اخیر دولت پاکستان، گردشگران ۲۴ کشور جهان به صورت گروهی و با استفاده از تورهای گردشگری ثبت شده در این کشور می‌توانند پروازهای فرودگاهی دریافت کنند. با این وجود، وزارت کشور پاکستان به تازگی اعلام کرد حتی یک گردشگر خارجی از این تسهیلات استفاده نکرده است. استقبال نکردن گردشگران ۲۴ کشور از این طرح باعث حیرت و یاس مسئولان فعال در عرصه گردشگری در این کشور شده است. اتریش، بلژیک، کانادا، چین، دانمارک، فنلاند، فرانسه، آلمان، یونان، ایسلند، ایتالیا، ژاپن، کره، لوکزامبورگ، مالزی، هلند، نروژ، پرتغال، سنگاپور، اسپانیا، سوئد، تایلند و آمریکا از جمله کشورهایی هستند که می‌توانند پروازهای خود را پس از ورود به خاک پاکستان در فرودگاه‌های بین‌المللی شهرهای بزرگ این کشور نظیر لاهور و کراچی دریافت کنند.

ساختار و تشکیلات دولتی گردشگری:

سازمان همکاری‌های توسعه گردشگری پاکستان یا PTDC (Pakistan Tourism Development Corporation)^۹ با چشم‌انداز توسعه بخش گردشگری به عنوان یک اولویت ملی به شیوه‌ای پایدار و قابل قبول، با بهره‌گیری کامل از روندها و تحولات منطقه‌ای و بین‌المللی بنحوی که بتواند به طور قابل توجهی به بهبود کیفیت زندگی در پاکستان و در عین حال ارتقای فرهنگ و فرهنگ کشور کمک کند. ماموریت این سازمان بصورت زیر تعریف شده است:

ایجاد محیطی مناسب برای صنعت گردشگری پاکستان با ارائه امکانات در سطح جهانی متناسب با میراث فرهنگی غنی، گنجینه‌های باستان‌شناسی نادر و زیبایی‌های زیست‌محیطی نفیس با مشارکت نزدیک و هماهنگی بین بخش عمومی و خصوصی و در عین حال حفظ و حراست از فرهنگی و اخلاقی ارزش‌ها و ارائه تصویر گردشگری پسند از کشور.

حوزه‌های فعالیتی این شرکت عبارتند از:

^۹<https://tourism.gov.pk/ptdc.html>

۱- مراکز اطلاع رسانی گردشگری: PTDC از طریق ۱۸ مرکز اطلاعات توریستی خود در داخل کشور، اطلاعات گردشگری، تسهیل و انتشارات را به گردشگران ارائه می کند.

۲. بازاریابی و تبلیغات: از طریق TIC ها، دفاتر PIA، آژانس های مسافرتی، اپراتورهای تور، هتلداران، نمایندگی های پاکستان در خارج از کشور و غیره.

۳- تبلیغات در رسانه های داخلی و خارجی: شرکت در کنوانسیون های بین المللی، نمایشگاه ها، نمایشگاه ها، کارگاه های آموزشی و غیره به طور مستقل یا همراه با اپراتورهای تور، خطوط هوایی و هتلداران

۴- برنامه ریزی، توسعه و مهندسی: برنامه ریزی و اجرای طرح های توسعه گردشگری در داخل کشور.

۵- پرسنل و مدیریت

۶- امور مالی و حسابداری

سابقه و نقش پاکستان در سازمان جهانی گردشگری:

کشور پاکستان از سال ۱۹۷۵ عضو وابسته سازمان جهانی جهانگردی می باشد.

عوامل تاثیرگذار در توسعه صنعت گردشگری کشور پاکستان:

با توجه به تاکید مقامات کشور پاکستان بر اهمیت ترویج گردشگری و احیای صلح در منطقه، در سال ۲۰۱۸ نام کشور پاکستان در میان یکی از برترین مقاصد گردشگری جهان قرار گرفت^{۱۰}. مجله آمریکایی مشهور فوربز به عنوان یک شرکت رسانه ای، جامعه بریتانیایی backpacker و همچنین اکثر گردشگران و وبلاگ نویسان همگی معتقدند که پاکستان به سرعت به یکی از بهترین مراکز گردشگری در جهان تبدیل شده است. بی شک اهمیت دادن به شرایط و ضوابطی باعث چنین پیشرفتی در صنعت گردشگری پاکستان شده است که مهم ترین آنها عبارتند از:

- تغییر موقعیت ژئواستراتژیک
- بهبود صلح داخلی و منطقه ای

¹⁰ <https://www.imna.ir/news>

• و از همه مهم‌تر سهولت اخذ ویزا برای گردشگران

یکی از گام‌های موثر در ترویج صنعت گردشگری کشور پاکستان ارائه گزینه *visa-on-arrival* مختص گردشگران از ۲۴ کشور دنیا می‌باشد. این کشورها شامل چین، فنلاند، اتریش، بلژیک، دانمارک، فرانسه، یونان، بریتانیا، ایالت متحده و چند کشور دیگر می‌باشد.

از طرفی رونق فعالیت‌های اقتصادی در پاکستان باعث جذب سرمایه‌گذاران در این کشور و در نتیجه رونق صنعت گردشگری شده است. برای مثال فعالیت کریدور اقتصادی چین - پاکستان (CPEC)، شامل مجموعه‌ای از برنامه‌ها و پروژه‌های زیربنایی می‌شود که همچنان در پاکستان در حال توسعه است. ارزش این پروژه تقریباً ۶۲ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۷ برآورد شده است. انتظار می‌رود تکمیل پروژه‌های CPEC، باعث مدرن شدن بهبود شبکه‌های حمل و نقل و در نتیجه پیشرفت وضعیت اقتصادی پاکستان شود.

در تازه‌ترین لیست منتشر شده توسط کمپانی فوربز، نام کشور پاکستان در میان ۱۰ مکان دیدنی در سال ۲۰۱۹ قرار دارد. در این لیست نام کشورهای بوتان، کلمبیا، مکزیک، اتیوپی، ماداگاسکار، مغولستان، رواندا، دهکده توریستی ریویرا ترکیه و پرتغال نیز وجود دارد. در واقع طبیعت بکر پاکستان یکی دیگر از نقاط قوت این کشور برای جای گرفتن در این لیست است. برای مثال دره‌های Hunza, Shingar و khaplu در شمال پاکستان یکی از زیباترین و بکرترین چشم اندازها از دشت‌ها و کوهستان‌ها را دربردارد. این منطقه شامل کوهستان‌های سر به فلک کشیده، رودها و دریاچه‌های پرآب است. همچنین وجود

پل‌های معلق روی رودهای پرآب و زیبایی منظره‌های برفی، این منطقه را به یکی از مناطق مورد علاقه طبیعت گردان و ماجراجویان تبدیل کرده است.

همچنین انجمن بریتانیایی backpacker، پاکستان را به عنوان یکی از زیباترین کشورهای روی زمین از لحاظ طبیعت منحصر به فرد و چشم اندازی از کوهستان‌های بی نظیرش می‌داند. این انجمن، پس از بازدید گسترده از کشور پاکستان در سال ۲۰۱۶، پاکستان را در رتبه اول در بین ۲۰ مقصد گردشگری برتر دنیا در سال ۲۰۱۸ قرار داد. در فهرست برترین مقاصد گردشگری دنیا کشورهای دیگری از جمله روسیه، هند، ترکیه، قرقیزستان و چین وجود دارند. این انجمن در صفحه شبکه اجتماعی خود کشور پاکستان را چنین توصیف کرد: "کشوری بسیار زیبا، هیجان انگیز با فرهنگی غنی. در سفر به پاکستان مسافران و گردشگران با مشاهده دره هونزا گویا زیباترین منظره طبیعی بر روی زمین را مشاهده می‌کنند و این فوق العاده است! چشم انداز کوهستان‌های پاکستان فراتر از خیال است."

سیاست‌های دولت پاکستان برای توسعه صنعت گردشگری در یک دهه اخیر:

استراتژی ملی گردشگری (۲۰۲۰-۲۰۳۰):

صنعت گردشگری پاکستان به دلیل زیبایی بی‌نظیر کشور، پتانسیل رشد دارد. در چند سال گذشته، دولت پاکستان اهمیت صنعت گردشگری را درک کرده و بر توسعه این صنعت تمرکز نموده است. دولت اخیر پاکستان چندین گام مهم برای توسعه

این بخش برداشته است که عبارتند از: ایجاد شغل ، مشارکت اجتماعی و رشد اقتصادی، ایجاد پورتال‌های گردشگری، ترمیم سیاست‌های گردشگری، حفظ زیرساخت‌ها و شبکه‌های ارتباطی موثر برای ترویج گردشگری در پاکستان. به دلیل همین سیاست‌های موثر دولت، سازمان‌های بین‌المللی پاکستان را به عنوان مقصد گردشگری برتر جهان در سال ۲۰۲۰ اعلام کردند.

دولت اخیر پاکستان، وظایف این صنعت را به شرکت توسعه گردشگری پاکستان (PTDC) واگذار کرده است تا با استفاده از استراتژی‌های مختلف از پتانسیل کامل این صنعت بهره‌برداری نماید. PTDC یک نقشه راه ده ساله با عنوان استراتژی ملی گردشگری (NTS)، در یازده زمانی ۲۰۲۰-۲۰۳۰ برای ارتقاء صنعت گردشگری ، طراحی کرده است. استراتژی ملی گردشگری بر حداکثر استفاده از منابع برای رشد اقتصادی پایدار متمرکز خواهد شد.

ویژگی‌های بارز استراتژی ملی گردشگری عبارتند از ؛

رشد اقتصادی پایدار با استفاده مناسب از اموال یا منابع دولتی است که شامل ساختمان‌های تاریخی، مهمانسراها و فرمانداری و غیره می‌باشد.

- اشتغال زایی و رفع فقر
- ایمنی و امنیت گردشگران

- بازسازی راه و سیستم حمل و نقل
- مواد غذایی بهداشتی و محیط زیست
- خدمات مخابراتی موثر
- تسهیلات بهداشتی
- خرید ارزشمند

این نقشه راه قطعاً به صنعت گردشگری کمک می‌کند تا از پتانسیل کامل خود استفاده کرده و پاکستان را به مقصد برتر گردشگری در جهان تبدیل کند.^{۱۱}

تأثیر گردشگری بر اقتصاد پاکستان:

هنوز چند ماهی از گزارش مجله فوربیس برای معرفی پاکستان به عنوان یکی از مقاصد برتر گردشگری برای سال ۲۰۲۰ نمی‌گذشت که سایه پدیده همه گیر ویروس کرونا بر صنعت گردشگری این کشور سنگینی کرد. پیامدهای ناشی از شیوع ویروس کرونا بر بخش‌های صنعتی، تجارت، کسب و کار، ارز آوری، نوسانات در بازار بورس و کاهش صادرات این کشور، همه ی این موارد گردشگری کشور پاکستان را همانند سایر کشورها، تحت تاثیر قرار داده است.

دولت پاکستان طی سال‌های اخیر علاوه بر تلاش برای غلبه بر چالش تروریسم که به شدت صنعت گردشگری را تحت تاثیر قرار داده بود، محدودیت‌های مرتبط با صدور روادید برای اتباع خارجی را برای جذب هرچه بیشتر گردشگران برداشته است. سفر شاهزاده ویلیام و همسرش زوج سلطنتی بریتانیا به پاکستان در سپتامبر سال ۲۰۱۹ و سفر ملکه هلند به این کشور، سبب شد تا پایگاه‌های نظرسنجی بین المللی تلاش‌های دولت اسلام آباد برای جذب توریست خارجی و بهبود صنعت گردشگری پاکستان را بازتاب دهد.^{۱۲}

شیوع ویروس کرونا در دنیا، تمامی پروازهای شرکت‌های هوایی دولتی و خصوصی در پاکستان برای انتقال مسافران عازم حج عمره و برنامه‌های آتی برای حج تمتع را لغو کرده و باعث شد تا میلیاردها روپیه ضرر مالی نصیب این شرکت‌ها شود. صنعت هوایپیمایی به شدت تحت تاثیر بحران کرونا قرار گرفته است. آژانس‌های مسافرتی، تورهای مسافرتی، صنعت هتل داری، حمل و نقل گردشگری، جاذبه‌های توریستی از جمله صنعت شیلات در شمال پاکستان نیز در رادار ویروس کرونا قرار گرفته و باعث شد تا این حوزه و تمامی افراد وابسته به آن روزها و ماه‌های سختی را تجربه کنند .

¹¹ <https://xtremestourism.com>

¹² <https://www.irna.ir>

پاکستان کشوری زیبا و بی نظیر است که دست طبیعت آنچه از هنر در آستین داشته به آن هدیه داده است، کشوری که سال های سیاه ترور و انفجار را پشت سر گذاشته و اینک طعم شیرین امنیت را می چشد. آغاز عملیات های ضد تروریستی ارتش پاکستان در سال ۲۰۱۴ نشان داد که اگر اراده مردم و دولت برای مبارزه با تروریسم رقم بخورد، روزهای امن و خوب گذشته دوباره باز می گردد. بهبود نسبی شاخص های امنیت در پاکستان پس از عملیات های «ضرب عضب و ردالفساد» به قدری مورد قبول بود که از چشم جهانگردان و گردشگران نیز پنهان نماند. سال ۲۰۱۱ که سیاه ترین سال تاریخ پاکستان بود حملات تروریستی بیش از ۲۰ میلیارد دلار به پاکستان خسارت وارد کرد ولی میزان این خسارت در سال ۲۰۱۷ به حدود دو میلیارد دلار رسید، و این مهر قبولی به کارنامه عملیات های ارتش پاکستان می زند. کارشناسان گردشگری بر این مهم هم عقیده اند که با بهبود شاخص های امنیتی در پاکستان و تبلیغ دولت در خصوص جذب گردشگر، این صنعت اشتغالزا در پاکستان بیش از گذشته در اقتصاد کشور نقش بازی می کند. برخی از شرکت های هواپیمایی خارجی از جمله بریتیش ایرویز پس از سال ها توقف، تصمیم به از سرگیری پروازهای خود به پاکستان گرفتند. دولت حزب تحریک انصاف پاکستان به نخست وزیری «عمران خان» این روزها در این فکر است که زمان تغییر و بازسازی سیاست های صنعت گردشگری فرا رسیده است.

سازمان توسعه گردشگری پاکستان دسامبر ۲۰۱۹ اعلام نمود که ابتکارات جدید دولت در تقویت حوزه توریست به ویژه بهبود وضعیت امنیتی کشور باعث شد تا سطح ورود گردشگران به پاکستان در طول سال ۲۰۱۸ شاهد افزایش ۷۰ درصدی در مقایسه با سال مشابه گذشته بود. خبرگزاری رسمی پاکستان گزارش داد: بیش از ۱۷ هزار گردشگر خارجی در سال ۲۰۱۸ به پاکستان سفر کردند در حالی که این تعداد در سال ۲۰۱۷، ۱۰ هزار نفر ثبت شده بود.

همه این موارد، خسارات جبران ناپذیری به بدنه گردشگری و اقتصاد این کشور وارد کرده است که جبران آن تا سال‌ها زمان خواهد برد. که بطور مستند و جدول برگرفته از شورای جهانی اقتصاد و گردشگری در بخش‌های پایین‌تر بدان پرداخته خواهد شد. در واقع تاثیر این عوامل در تولید ناخالص داخلی و اقتصاد این کشور مطرح خواهد گردید.

تعاملات بین المللی پاکستان در رویکردهای مدیریتی برای جذب گردشگر :

پاکستان عضو سازمان ملل متحد، سازمان کنفرانس اسلامی، سازمان همکاری منطقه‌ای جنوب آسیا (سارک)، و سازمان آکو می‌باشد. همچنین از دوران استقلال پاکستان و هند از بریتانیای کبیر، این کشور عضوی از اتحادیه کشورهای همسود (مشترک‌المنافع) بوده است. گرچه عضویت پاکستان در این اتحادیه سه بار لغو شده است؛ نخستین بار در سال ۱۳۵۱ (۱۹۷۲) پس از آنکه اتحادیه کشورهای همسود استقلال بنگلادش (پاکستان شرقی) را از پاکستان به رسمیت شناخت، دولت پاکستان به نشانهٔ اعتراض این اتحادیه را ترک کرد، که البته دوباره در سال ۱۹۸۹ به اتحادیه بازگشت. عضویت پاکستان از سال ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۴ به دلیل کودتای غیرقانونی ژنرال پرویز مشرف از طرف اتحادیه لغو شد. سومین بار در نوامبر ۲۰۰۷، عضویت پاکستان به دلیل اعلام وضعیت فوق‌العاده توسط پرویز مشرف از سوی اتحادیه لغو شده است.

پاکستان عضو فعالی از سازمان ملل و سازمان کنفرانس اسلامی است و OIC را به عنوان محلی برای گروه اعتدال روشنفکران به کار برده است؛ که برنامه‌ای برای ایجاد یک رنسانس و عنصر روشنگری در دنیای اسلام است. پاکستان همچنین یکی از اعضا سازمان‌های مهم منطقه‌ای سازمان‌های همکاری‌های منطقه‌ای جنوب آسیا (سارک) و سازمان همکاری‌های اقتصادی (اگو) است. پاکستان در گذشته روابط گوناگونی را با آمریکا به خصوص در اوایل دهه ۱۹۵۰ هنگامی که پاکستان مهم‌ترین متحد آسیایی بود رقم زده است.

پاکستان همچنین عضو سازمان پیمان مرکزی (سنتو) و سازمان پیمان جنوب شرقی آسیا (SEATO) بود. در طول جنگ شوروی-افغانستان در دهه ۱۹۸۰ پاکستان یکی از متحدان اصلی آمریکا بود. اما روابط آن‌ها هنگامی که آمریکا به خاطر سوءظن‌هایی نسبت به استفاده پاکستان از فعالیت‌های هسته‌ای تحریم‌هایی را بر او اعمال کرد، روبه سردی گذاشت. پس از حملات ۱۱ سپتامبر و جنگ بر سر تروریسم روابط آمریکا و پاکستان به‌ویژه پس از اینکه پاکستان حمایت خود را از رژیم طالبان در کابل ظاهراً متوقف نمود، بهبود یافته است. در ژانویه ۲۰۰۴، مؤسس برنامه هسته‌ای پاکستان عبدالقدیر خان به موضوع گسترش نیروی هسته‌ای به لیبی، ایران و کره شمالی اعتراف کرد. در ۵ فوریه ۲۰۰۴ پرزیدنت پرویز مشرف اعلام کرد که او عبدالقدیر خان را بخشوده است.

پاکستان مدت‌های زیادی روابط ناآرامی را با همسایه‌اش هند داشته‌است. اختلاف بلندمدت بر سر کشمیر به جنگ‌های تمام‌عیاری در جنگ هند - پاکستان در ۱۹۴۷ و جنگ هند و پاکستان در ۱۹۶۵ انجامید. جنگ داخلی در ۱۹۷۱ به جنگ آزادی خواهانه بنگلادش که خودجوش بود و جنگ ۱۹۷۱ هند- پاکستان تبدیل شد. پاکستان برای نشان دادن برابری خود با آزمایش‌های هسته‌ای Pokhran-II هند در سال ۱۹۹۸ آزمایش‌های سلاح‌های هسته‌ای را انجام داد و تنها کشور مسلمان

دارای سلاح‌های هسته‌ای به‌طور رسمی گردید. روابط این کشور با هند پس از آغاز مذاکرات صلح در ۲۰۰۲ رو به بهبودی است. پاکستان روابط نزدیک اقتصادی نظامی و سیاسی را با جمهوری خلق چین دارا می‌باشد.^{۱۳}

اشتغالزایی در صنعت گردشگری در دوره شکوفایی صنعت گردشگری پاکستان:

بر اساس گزارش شورای جهانی اقتصاد و گردشگری در سال ۲۰۱۹ میزان اشتغال ایجاد شده در صنعت گردشگری در کشور پاکستان معادل ۳,۴۴۶,۴ میلیون شغل (از هر ده نفر یک نفر شاغل در این حوزه) بوده است که متأسفانه این رقم با پاندمی کووید-۱۹ در سال ۲۰۲۰ به ۳,۰۶۳,۲ میلیون شغل (از هر ۱۱ نفر یک نفر شاغل در بخش گردشگری) تنزل پیدا میکند.

منبع: WorldEconomicForum.org - ۲۰۲۱

صنعت گردشگری پاکستان:

گردشگری یک صنعت در حال رشد در پاکستان است و بر فرهنگ‌ها و ملل و مناظر متنوع آن استوار است. بازمانده‌های تمدن باستانی از قبیل موهنجودارو و هاراپا و تاکسیلا تا بخش‌های تپه‌ای هیمالیا همه جهانگردانی را به خود جذب می‌کنند. پاکستان چندین رشته کوه با ارتفاع بیش از ۷۰۰۰ متر دارد که ماجراجویان و کوهنوردانی را از سراسر دنیا به خود جذب می‌کند، به‌ویژه کی-۲. قسمت‌های شمالی پاکستان دژها و برج‌ها و دیگر آثار معماری کهن و همچنین دره هونزا و دره‌های چیترال را دارا است.

¹³ <https://fa.wikipedia.org/>

دره‌های چیترا ل محل جامعه کوچک پیش از اسلام آنیمیست کلهه است که از تباری هندوایرانی هستند. شهر لاهور دارای نمونه‌های بسیاری از معماری مغول مانند مسجد بدشاهی، باغ‌های شالیمار (لاهور)، مقبره جهانگیر و دژ لاهور است.

با اینهمه، شرایط نامساعد امنیتی، درگیری های قومی، فقر و غیره؛ توسعه و رونق این صنعت را تحت تاثیر قرار داده و هنوز این سرزمین با همه استعدادهای بالقوه نتوانسته است به جایگاه مناسبی دست یابد.

مهندس "حمزه نوید" کارمند بخش دولتی در اداره توسعه و برنامه ریزی شهر لاهور طی مقاله ای تحت عنوان " پاکستان در صنعت جهانی گردشگری"^{۱۴} مسئله تروریسم و وضعیت قانون و نظم را بزرگترین مانع در ورود گردشگران خارجی به کشورشان

می داند، ضمن اینکه معتقد است صنعت گردشگری با نام تجاری و حسن شهرت شناخته می شود (کار می کند) چراکه شما مسلماً دوست ندارید از کشوری بازدید کنید که می دانید آنجا برای شما و خانواده تان امن نخواهد بود. البته نرخ گردشگران خارجی در پاکستان حتی قبل از حادثه ۱۱ سپتامبر دلگرم کننده نبوده و مشکل موجود در این عرصه، چند بعدی است. عدم وجود امکانات رفاهی عادی در مکان های مورد بازدید یکی یگر از این مشکلات است و اینکه با توجه به اعلام شرکت توسعه گردشگری پاکستان مبنی بر، رشد جمعیت گردشگر داخلی (۳۸٫۷ درصد)، اما این صنعت هنوز حتی نتوانسته است از عهده گردشگران محلی برآید.

گردشگری پاکستان همانند سایر کشورهای منطقه در چالش با تصویرسازی های جهانی به عنوان یک مقصد تروریستی است. کشور پاکستان همانند ایران، دارای پتانسیل های بسیار برای جذب گردشگر بین المللی بالاخص در حوزه اکوتوریسم، کوهنوردی، ماجراجویانه و غیره میباشد، ولیکن متأسفانه فعالیت گروه های افراطی در این کشور و تعاملات نابسامان با جامعه جهانی، همه و همه منجر به در تمامی ابعاد مخصوصاً گردشگری در این کشور شده است. در شرایط فعلی راهکارهای نجات این کشور برای فرار از این تصویر جهانی و ایجاد رضایت در گردشگر بر اساس مطالعات شهیدا کانول و همکاران (۲۰۱۹) بدین صورت بیان شده است:

- برندسازی و ارائه بهترین امکانات در تصویر مقصد به نحوی که برای گردشگران، پاکستان را مقصدی مطلوب بسازد
- استفاده از همه کانال ها و پلتفرم های مجازی برای درک رفتار و میزان وفاداری گردشگران و ایجاد پل ارتباطی قابل اعتماد جهت اقدامات فوری به نحوی که در گردشگر ایجاد رضایت گردشگر نماید.
- ارائه آموزش و توسعه حرفه ای و بهبود کیفیت محیط کارها
- به منظور کاهش فرسایش در صنعت، ارائه برنامه ریزی شغلی مناسب، به کارگیری نیروی انسانی خوب و آموزش دیده

¹⁴ <https://www.tabnak.ir/fa/news/863897/>

- برنامه‌ریزی و ارائه شرح وظایف و مشخصات مورد نیاز در تمام مراحل سازمان‌های ارائه دهنده خدمات، مانند استراحتگاه‌ها، رستوران‌ها، هتل‌ها و متل‌ها در پاکستان.
- همکاری بخش دولتی و خصوصی در استفاده از همه کانال‌ها، که شامل رسانه‌های چاپی، رسانه‌های الکترونیکی و رسانه‌های اجتماعی است، برای بررسی مسافران برای جذب گردشگران به پاکستان استفاده کنند. بنابراین، در سناریوی توسعه گردشگری پاکستان، تصویر مقصد باید به شدت بهبود یابد تا رضایت گردشگران افزایش یابد، که در نتیجه، وفاداری گردشگران و همچنین قصد آنها برای بازدید از پاکستان را افزایش دهد.

تعداد گردشگران ورودی:

بر اساس آمار سازمان جهانی گردشگری (UNWTO) در سال ۲۰۱۸ آخرین آمار تعداد گردشگران ورودی به کشور پاکستان (ثبت شده) مربوط به سال ۲۰۱۲ می‌باشد که معادل ۹۶۶/۲۷۷ نفر است، بر اساس گزارش شورای جهانی اقتصاد و گردشگری، در سال ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰ بیشترین درصد گردشگران ورودی به کشور پاکستان (بدون ذکر آمار دقیق) بصورت زیر بیان شده است:

Inbound Arrivals ³ :	
2019	2020
1. United Kingdom 33%	1. United Kingdom 26%
2. United States 15%	2. India 17%
3. India 9%	3. United States 11%
4. China 7%	4. China 10%
5. Canada 5%	5. Canada 4%
Rest of world 31%	Rest of world 32%

منبع: World Travel and Tourism Council

تعداد گردشگران خروجی:

آمار سازمان جهانی گردشگری (UNWTO) در سال ۲۰۱۹ تعداد گردشگران خروجی از کشور پاکستان را ۳/۴۱۶/۳۴۳ نفر اعلام نموده است. بالاترین تعداد مربوط به مقصد عربستان سعودی، امارات متحده عربی، ایران، بحرین و چین میباشد. همچنین در سال ۲۰۲۰ نیز این امار برای سه گروه اول مجدداً تکرار ولیکن انگلستان و ترکیه در مقام چهارم و پنجم قرار گرفته‌اند.

Outbound Departures ³	
2019	2020
1. Saudi Arabia 41%	1. Saudi Arabia 43%
2. United Arab Emirates 14%	2. United Arab Emirates 18%
3. Iran 7%	3. Iran 9%
4. Bahrain 4%	4. United Kingdom 3%
5. China 3%	5. Turkey 3%
Rest of world 31%	Rest of world 25%

منبع: World Travel and Tourism Council

میزان هزینه کرد گردشگران ورودی و خروجی:

بر اساس گزارش شورای جهانی اقتصاد و گردشگری در سال ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰ میزان هزینه کرد گردشگران در سطح ملی و بین‌المللی در پاکستان به تفکیک بصورت گزارش زیر ارائه شده است. همانگونه که ملاحظه مینمائید در سال ۲۰۱۹ درآمد این کشور از هزینه کرد گردشگری داخلی معادل ۱۶۴۷,۴ بلیون روپیه پاکستان همچنین درآمد این کشور از گردشگر بین‌المللی معادل ۱۵۳,۸ میلیارد روپیه پاکستان بوده است که این ارقام به ترتیب در سال ۲۰۲۰ به رقم ۱۱۶۲,۵ میلیارد روپیه پاکستان ۱۱۸ بلیون روپیه پاکستان تنزل پیدا کرده است، که به وضوح اثرات پاندمی کووید-۱۹ در آن قابل مشاهده میباشد.

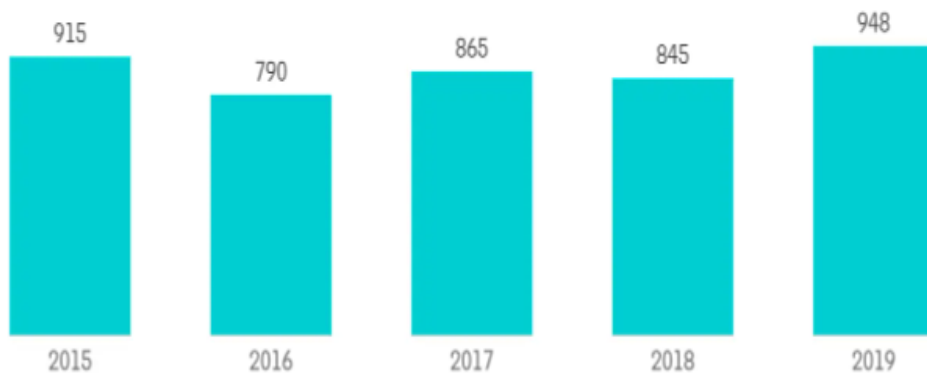
 Visitor Impact International:	PKR 153.8^{BN} Visitor spend 3.6% of total exports (USD950.0MN)	PKR 118.0^{BN} Visitor spend 2.9% of total exports (USD729.2MN)	Change in international visitor spend: -23.2% -USD 220.8 MN
	Domestic:	PKR 1,647.4^{BN} Visitor spend (USD 10,177.3MN)	PKR 1,162.5^{BN} Visitor spend (USD 7,182.0MN)

منبع: World Travel and Tourism Council

درآمد پاکستان از گردشگران خارجی:

بر اساس گزارش سایت www.mordorintelligence.com سهم کشور پاکستان از ورود هر گردشگر خارجی طی پنج سال متوالی از ۹۱۵ دلار آمریکا به مبلغ ۹۴۸ دلار رسیده است که شرایط پاندمی کووید-۱۹ باعث تغییرات زیادی در سطح جهان و این کشور گردید.

International Tourism Receipts, In USD Million, Pakistan, 2015-2019

Source: Mordor Intelligence

سهم گردشگری از تولید ناخالص داخلی کشور:

بر طبق گزارش شورای جهانی اقتصاد و گردشگری، سهم گردشگری در تولید ناخالص داخلی پاکستان معادل ۵,۷٪ در کل اقتصاد و یا ۱۵/۰۶۵/۹ میلیون دلار آمریکا در سال ۲۰۱۹ بوده است که همزمان با پاندمی کووید-۱۹ این رقم با کاهش ۲۳,۱-٪ در سال ۲۰۲۰ مواجه شده است.

سهم گردشگری از میزان اشتغالی مستقیم و غیر مستقیم:

میزان اشتغالی کلی این صنعت در کشور پاکستان بر اساس امار سال ۲۰۱۹ شورای جهانی اقتصاد و گردشگری معادل ۳,۴۴۶ میلیون نفر میباشد. آسیب‌های ناشی از پاندمی کووید-۱۹ و میزان خسارتی که به مشاغل وارد آمده است، در جدول زیر مشهود می‌باشد:

تور اپراتورهای مطرح:

پیرو آشنایی با تورپراتورها و دفاتر خدمات مسافرتی کشورهای مختلف از جمله کشور پاکستان در حاشیه دوازدهمین نمایشگاه بین‌المللی گردشگری و صنایع وابسته که در بهمن‌ماه سال ۱۳۹۷ در تهران برگزار شد، فهرست دفاتر فعال و مطرح در آن کشور به شرح ذیل معرفی گردیده است:

- 1) AL WAHDAT;
- 2) Karvawan-e-Badar;
- 3) LAND MARK.

همچنین راه‌اندازی دفاتر حج و زیارت پاکستان در ایران در طی سفری که در سال ۱۳۹۷ «شهریار آفریدی» وزیر کشور پاکستان از ایران-مرز تفتان به عمل آورد و از نزدیک مشکلات زائران را بررسی نمود، در اولویت برنامه‌های کشور پاکستان قرار گرفته است.^{۱۵}

رسانه ها و وبسایت های گردشگری کشور :

(۱) <http://islamabad.mfa.ir> وب سایت رسمی سفارت جمهوری اسلامی ایران در پاکستان)

(۲) <http://pakistaninfo.com>

(۳) شبکه های اجتماعی : linkedin, Facebook, Twitter, instagram.

کشور پاکستان جمعیت زیادی دارد، اما تعداد کاربران اینترنت در آن محدود است و بستر اینترنتی شبیه به ایران دارد. حکومت دولت پاکستان اسلامی است و از این جهت به انتشار مطالب ضد اسلامی در فضای مجازی واکنش نشان می‌دهد. پاکستان به لحاظ شباهت های منطقه‌ای، مذهبی و فرهنگی با ایران دارای اشتراکاتی می باشد.

نقشه راه گردشگری، Plan Action Tourism یا هرگونه اسناد مرتبط (در صورت دسترسی):

متأسفانه مورد مرتبطی در جستجوها یافت نگردید.

تولیدات و محصولات گردشگری و صنایع دستی:

پاکستان کشور جوانی است که از تاریخ تأسیس آن حدود نیم قرن بیشتر نمی‌گذرد. همزمان با استقلال هند، دو منطقه‌ی غربی و شرقی شبه قاره‌ی هند که عمدتاً مسلمان نشین بود، با نام پاکستان اعلام موجودیت نمود و رهبری محمد علی جناح (قائد اعظم) در این نهضت نقش تعیین کننده‌ای داشته است ولی به علت فاصله‌ی ۱۵۰۰ کیلومتری میان غرب و شرق پاکستان و

¹⁵ <https://www.fardanews.com/fa>

تفاوت‌های قومی و زبانی، در سال ۱۹۷۱ میلادی قسمت شرقی با نام کشور بنگلادش استقلال یافت. این کشور حدود ۷۵۰ هزار کیلومترمربع مساحت و بیش از ۱۲۰ میلیون نفر جمعیت دارد. پاکستان به صورت جمهوری اسلامی اداره شده و شامل چهار ایالت سند، پنجاب، بلوچستان و ایالت سرحد می باشد. به علاوه باید منطقه‌ی کشمیر آزاد را نیز به این ایالات افزود.

پاکستان امروزی وارث یکی از تمدن‌های باستانی در دره‌ی سند شامل شهرهای موهنجودارو و هاراپا می باشد که پیشینه‌ی آن به ۲۵۰۰ سال پیش از میلاد می‌رسد. پاکستان از نظر منابع کانی فقیر بوده و به همین جهت بخش کشاورزی در اقتصاد آن کشور نقش تعیین کننده‌ی دارد. صنایع موجود در آن نیز بیشتر شامل صنایع سبک و در ارتباط با محصولات عمده‌ی کشاورزی آن یعنی پنبه، دانه‌های روغنی، نیشکر و برنج می باشد. البته در ۲۰ سال گذشته صنایع جدید نظیر ساخت ماشین آلات، لوازم برقی، صنایع شیمیایی و ساخت لوازم پزشکی با حمایت‌های همه جانبه‌ی دولت، گسترش قابل توجهی داشته است. در بخش صنایع سنتی، صنایع دستی به عنوان جزیی از صنایع کوچک " محسوب شده و دولت از طریق ایجاد مراکز خدمات فنی " و نیز تأسیس چهار مرکز طراحی در ایالات چهارگانه به منظور احیاء و ترویج طرح‌های اصیل و بومی مناطق، تلاش‌های وسیعی را انجام داده است.

تنها در ایالت پنجاب، ۷ مرکز هدایت صنایع دستی به منظور ترویج ساخت فرآورده‌های چوبی، حصیربافی و سرامیک و غیره دایر شده و ایجاد ۷۸ مرکز آموزشی قالببافی را نیز باید به آن افزود.

از جمله صنایعی که در سال‌های اخیر توسعه‌ی چشمگیری داشته و تلفیقی از صنایع کوچک و دستی است، ساخت لوازم و وسایل ورزشی به ویژه توپ و تور فوتبال، انواع کفش و لباس‌های ورزشی در شهر سیالکوت است که عمدتاً با دست و ابزار دستی تهیه شده و اشتغال وسیعی را ایجاد نموده و در زمینه‌ی صادرات این گونه تولیدات، پاکستان مقام اول را در جهان احراز کرده است. پس از این رشته، توسعه‌ی روزافزون صنعت فرش در پاکستان طی سال گذشته اعجاب آور بوده به طوری که آمار صادرات آن از ۵۵ میلیون روپیه در سال ۱۹۸۰ م، نزدیک به ۳۷۰۰ میلیون روپیه در سال ۱۹۹۵ م. رسیده است. دقیقاً می توان گفت که طی این مدت پاکستان قسمت عمده‌ی از سهم ایران در بازار جهانی فرش را به خود اختصاص داده است، به طوری که در سال ۱۹۷۱ میلادی ایران حدود ۷۵ درصد بازار جهانی فرش را در اختیار داشت و این نسبت اکنون به کمتر از ۲۵ درصد رسیده است. علت عمده‌ی این دگرگونی ناشی از ایجاد تسهیلات فوق العاده برای صادرات در پاکستان همزمان با وضع مقررات بازدارنده و تشریفات دست و پاگیر در امر صادرات فرش ایران بوده است.

علاوه بر تسهیلات اعتباری (بهره ۲ تا ۳ درصد) برای تولید کالاهای صادراتی کاهش ارزیابی قیمت کالاهای صادراتی در گمرک خروجی بر مبنای ۵/۷ تا ۵/۱۲ درصد قیمت FOB برحسب نوع کالا موجب پایین آمدن قیمت و امکان رقابت آن با محصولات مشابه سایر کشورها گردیده است. این سیاست، رونق تولید و بالا رفتن سطح اشتغال را نیز در داخل کشور به همراه داشته و اقلامی از جمله فرش، نخ و پارچه‌ی پنبه‌ای، محصولات چرمی، شال‌های پشمی دستباف، کفش و لوازم و ابزار جراحی را دربر

می گیرد. به منظور ایجاد انگیزه‌ی بیشتر برای صادرات، به موجب قوانین مصوب، درآمدهای صادراتی تا میزان ۵۵ درصد از پرداخت مالیات معاف می باشد. برای عرضه و فروش فرآورده‌های دستی ۵ نمایشگاه و فروشگاه در شهرهای راولپندی، لاهور، پیشاور، مولتان و فرودگاه اسلام آباد دایر شده است.

منبع: سایت www.honaryab.com

۱- قالی بافی

بافت انواع قالی و قالیچه و تا حدی گلیم در پاکستان متداول است ولی شهرهای کراچی، لاهور، مولتان و مظفرآباد از این نظر شهرت بیشتری دارند. طرح ها و نقوش متداول به طور کلی از ایران اقتباس گردیده و با همان نام مراکز تولید در ایران نظیر کرمان، کاشان، اصفهان، تبریز، قم و ساروق عرضه می شود. البته طرح حروف به پای فیل، شکارگاه و گل بوته نیز در مواردی به کار می رود. برای بافت فرش‌های نفیس از پشم مرغوب و گاهی نیز توامان از کرک و ابریشم استفاده می کنند در منطقه‌ی بلوچستان انواع قالیچه با پشم شتر به عنوان پود و موی بز به صورت تار تولید می گردد که به آن «فارسی» می گویند. در همین منطقه گلیم‌های دو رو نیز بافته می شود در مناطق کوهستانی شمالی نیز از موی بز برای بافت قالیچه استفاده می شود. علاوه بر اینها گبه هم با همین نام و با استفاده از پشم‌های ضخیم در مظفرآباد بافته می شود. ضمناً تولید نمد هم که به زبان محلی به آن نمده (Namda) می گویند، در برخی نقاط از جمله مظفرآباد کشمیر رایج است. نمدهای تولیدی در پاکستان برخلاف ایران به صورت ساده بوده و نقش‌های مورد نظر را از طریق گلدوزی روی آن ایجاد می نمایند.

۲- پارچه بافی

بافت پارچه‌های پشمی که در مناطق شمال و شمال غرب کشور رایج بوده و نیز نوعی پارچه‌ی ابریشمی بسیار لطیف که موج دار به نظر می‌رسد و به همین مناسبت به آن دریایی می‌گویند، در شهرهای مولتان و حیدرآباد بافته می‌شود. - بافت پارچه‌ی ساری با گلدوزی ابریشم و نیز استفاده از نخهای طلا و نقره در تزیین آن، که به زردوزی "شهرت دارد، در کراچی. - بافت نوعی پارچه ای پشمی با تراکم تار و پود کم برای لباس مردانه در نواحی شمالی گیلگیت و چیترال. به این نوع پارچه به مناسبت ماده‌ی اولیه آن که پشم است پتو می‌گویند. تولید پارچه‌های پنبه ای با توجه به وفور این ماده‌ی اولیه را نیز گرمای فوق العاده‌ی هوا در بیشتر نقاط مرکزی و جنوبی متداول می‌باشد و به مصرف لباس مردانه و زنانه می‌رسد.

۳- چاپ پارچه

چاپ پارچه با استفاده از قالب‌هایی چوبی به صورت قلمکار اژرک یا ازرق و همچنین به سبک باتیک در ایالت سند متداول بوده و محصولات آن که به این شیوه تهیه می‌شود، اغلب به عنوان دستار یا روسری مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۴- سوزن دوزی

با استفاده از طرح‌های هندسی که سراسر سطح پارچه را می‌پوشاند، به شیوه‌ی سوزن دوزی متداول در میان زنان بلوچ ایرانی، این فعالیت بیشتر در نواحی مجاور مرز افغانستان رایج است.

۵- آینه دوزی

نوعی رودوزی با استفاده از قطعات بسیار کوچک آینه و گاه همراه با سکه دوزی بوده و در ایالات سند و بلوچستان و به ویژه شهرهای دره غازی خان و کوپته (مرکز بلوچستان) متداول می‌باشد. علاوه بر تزیین لباس‌های محلی برای تهیه‌ی پرده و آویزهای دیواری از این هنر استفاده می‌شود.

۶- خوس دوزی

به آن Khes می‌گویند، در ایالات سند و پنجاب در میان زنان محلی معمول است شیوه‌ی کار به صورت گلدوزی برجسته با استفاده از نخهای فلزی شبیه نقره می‌باشد که در تزیین لباس زنانه به مصرف می‌رسد. این فعالیت نیاز به صرف وقت و حوصله‌ی زیادی دارد و تا این اواخر در ایران، در استان هرمزگان و به ویژه جزیره‌ی قشم هم معمول بود.

۷- ساخت اشیاء گوناگون از چرم و پوست

این رشته در ایالات سند و پنجاب رواج داشته و با استفاده از پوست شتر که روی آن را نقاشی می‌کنند، فرآورده‌هایی نظیر چراغ رومی‌زی، چراغ‌های آویز، گلدان‌های تزیینی، قوطی سیگار و جعبه‌ی مخصوص زیورآلات ساخته می‌شود.

۸- سفالگری

رسوبات اطراف رودخانه‌های متعددی که در پاکستان جاری می باشد، از قدیم خاک رس مناسبی برای ساخت اشیاء سفالی فراهم ساخته است. محصولات مذکور با استفاده از چرخ سفالگری ساخته شده و روی آن را معمولاً با نقوش هندسی زینت می بخشند. به علاوه تحت تأثیر سبک‌های اسلامی، نقوش گل و بوته و کنده کاری روی اشیاء با خط کوفی نیز متداول می باشد. در ایالت سند، لعاب آبی و سبزرنگ با طرح‌های گل و بوته با الهام از سبک‌های اسلامی از ایران اقتباس گردیده که به آن کاشیگری می گویند و امروزه در شهرهای مولتان، هلا و جانگ رواج دارد. در شهرهای لاهور و باهاولپور نیز نوعی محصولات سفالی بدون لعاب و بسیار نازک تولید می کنند که به علت ظرافت زیاد به آن کاغذی می گویند.

۹- ساخت اشیاء چوبی کنده کاری شده و معرق چوب

به علت فراوانی درخت گردو در ناحیه‌ی کشمیر، ساخت اشیاء چوبی بسیار زیبا و ظریف با استفاده از چوب گردو رواج داشته و یکی از اقلام عمده‌ی صادرات صنایع دستی پاکستان را تشکیل می دهد. اشیایی نظیر انواع میز و مبل، پاراوان (جدا کننده‌ی فضا) ظروف مختلف و جعبه‌های گوناگون به شیوه‌ی کنده کاری و معرق ساخته می شود. برای تهیه‌ی معرق چوب، از مفتول و ورقه‌های بسیار نازک برنجی، صدف، عاج و استخوان استفاده می کنند.

۱۰- فلزکاری

تولید محصولات مسی و برنجی در شهرهای پیشاور و گجران والا با کیفیت ممتازی متداول بوده و سطح اشیاء مذکور را پس از ساخت، به صورت مشبک، کنده کاری و یا با نقوش برجسته تزئین می کنند. این محصولات در مواردی بدون تزئینات ولی به صورت جلادار و براق در بازار معروف شهر پیشاور که به بازار قصه خوانی یا نقالی مشهور است، عرضه می گردد. فرآورده‌های این هنر به کشورهای اروپایی و آمریکا نیز صادر می شود. به این ترتیب، پس از فرش، محصولات چوبی و معرق چوب، اشیاء هنری مسی و برنجی سومین گروه عمده از صنایع دستی پاکستان را که جنبه‌ی صادراتی قابل ملاحظه‌ای دارد، تشکیل می دهد.

۱۱- سنگ تراشی و معرق سنگ

ساخت اشیاء مصرفی و تزئینی از سنگ مرمر و همچنین تزئین اشیاء مزبور به صورت معرق در شهر کراچی و اطراف آن متداول می باشد. شیوه‌ی کار به این شکل است که پس از ساخت فرآورده‌های سنگی مورد نظر مانند کاسه، بشقاب‌های تزئینی و گلدان و پایه‌ی چراغ رومیزی از سنگ مرمر، با دقت و ظرافت خاصی نقوش گل و گیاه را روی آن کنده کاری و سپس با استفاده از قطعات صدف تراشیده در رنگ‌های متنوع، نقاط خالی شده را پر می کنند که دارای جلوه و زیبایی خاصی می باشد.

۱۲- ساخت زیورآلات

در ایالات سند و بلوچستان، میناکاری روی زیورآلات نقره نظیر انواع دستبند، گردنبند و گوشواره با استفاده از لعاب آبی رنگ با نام فارسی آن Minakari متداول است، همچنین طلاسازی که در تزئین آن از سنگی‌های گرانبها نیز استفاده می شود، در

شهرهای کراچی و لاهور صورت می گیرد. از جمله سایر رشته‌های متداول در صنایع دستی پاکستان می توان بافت انواع محصولات حصیری با استفاده از برگ درخت خرما و نی بامبو را نام برد. به این ترتیب ملاحظه می شود که صنایع دستی پاکستان از گوناگونی مطلوبی برخوردار است و حفظ سنت‌های ملی و مذهبی نظیر رسم دستاربندی و مراسم تعزیه که در میان شیعیان آن کشور باشکوه فراوان برگزار می شود. عامل عمده ای در استمرار صنایع دستی بوده است.

سازمان‌های مسئول توسعه‌ی صنایع دستی:

مهمترین سازمان متولی صنایع دستی در پاکستان، سازمان میراث مردمی است. که در اسلام آباد در محل پارک جنگلی شکر پریان همراه با موزه‌ی بزرگی استقرار یافته است. در محل این پارک همه ساله جشنواره‌ی هنرهای سنتی برگزار می‌گردد. علاوه بر سازمان میراث مردمی، شورای ملی صنایع دستی متشکل از برخی شخصیت‌های فرهنگی، اقتصادی و سیاسی نقش برنامه ریزی صنایع دستی را در سطح کشور به عهده دارد که تصمیمات آن جهت اجرا به شورای صنایع دستی ایالتی (مرکب از مسئولان اجرایی دولتی، هنرمندان و صنعتگران) ابلاغ می‌گردد. در هریک از ایالات معمولاً همسر فرماندار، کل سمت ریاست شورای صنایع دستی آن ایالت را عهده دار می باشد. به علت توجه زیادی که دولت پاکستان به موضوع صنایع دستی و سنتی بنابر جهات فرهنگی و اقتصادی آن دارد، سال ۱۹۹۴ میلادی با کمک مالی یونسکو و مرکز مطالعات فرهنگی سازمان کنفرانس اسلامی، اقدام به برگزاری نخستین جشنواره‌ی بزرگ صنعتگران از ۵۵ کشور اسلامی در شهر اسلام آباد نمود. در این جشنواره بیش از ۴۰۰ نفر هنرمند و صنعتگر برگزیده در رشته‌های مختلف در حال تولید به رقابت پرداختند. از ایران ۱۰ نفر صنعتگر اعزام گردیده بودند که ۶ نفر آنها مقام‌های اول تا سوم را کسب نمودند.

در رشته‌های بافت قالی و گلیم یک نفر زن بافنده از فیروزآباد فارس در میان هنرمندان کشورهای شرکت کننده رتبه‌ی اول را احراز کرد.

سبک‌های آشپزی، خوراک و غذاهای سنتی کشور :

پاکستان کشوری در همسایگی ایران و یکی از کشورهای شبه قاره هند است و به همین دلیل اشتراکات فرهنگی، غذایی زیادی با کشور ما و کشور هندوستان و کشورهای همسایه دارد. گوشت در آشپزی پاکستانی نقش بسیار پررنگی دارد و تقریباً در تمام غذاها، حتی غذاهایی که بیشتر با سبزیجات تهیه شده باز هم گوشت دیده می‌شود. هنر آشپزی در پاکستان عمدتاً ترکیبی از غذاهای هندی و تحت تأثیر خاورمیانه، آسیای میانه و افغانستان است. انواع روش‌های پخت و پز در سراسر کشور وجود دارد، عمدتاً از ادویه‌های تند در پنجاب گرفته تا بخارپز و آب‌پز در خیبر پختونخوا و بلوچستان. انواع مختلفی از برنج‌ها مانند Biryani

Pulao , یا برنج پخته شده به همراه سبزیجات و گوشت در کورما و دسر از غذاهای مختلفی استفاده می‌شود. همچنین شکل‌های سنتی کباب گوشت یا کباب، دسر خیر و انواع نوشیدنی‌های گرم و سرد وجود دارد.

به دلیل آنکه بیش از ۹۵ درصد از جمعیت پاکستان را مسلمانان تشکیل می‌دهند، در اینجا دو رسم و آیین غذایی وجود دارد که تقریباً در سراسر جهان نیز به همین شیوه پیروی می‌شود. یک شیوه آن است که مسلمانان از خوردن گوشت خوک امتناع می‌ورزند (و بنابراین، گوشت گوساله، بره و مرغ و ماهی به عنوان غذاهای اصلی مطرح می‌باشند) و شیوه دیگر آن است که مسلمانان در طول روزهای ماه رمضان، به روزه‌داری می‌پردازند. ادویه و پودر کاری، بخش مهمی از دستورهای غذایی پاکستانی را تشکیل می‌دهند. مهمترین ادویه‌های رایج در این کشور، پودر فلفل قرمز، تومریک سیر، گرد فلفل، فلفل سیاه و قرمز، زیره سبز، گیاه برگ تاج گشنیز، کاردامون، حبه سیر، زنجبیل، دارچین، زعفران، جوز هندی، و سایر ادویه‌ها هستند. استفاده از ماست برای خیساندن گوشت یکی دیگر از شیوه‌های رایج در این کشور است. به دلیل استفاده از ادویه کاری برای تهیه غذاهای اصلی، غذاهای جانبی را به طور معمول غذاهای تهیه شده از برنج تشکیل می‌دهد. عدس یکی دیگر از غذاهای ویژه است. غذا در مناطق جنوبی، شکل پیچیده‌تر و پر ادویه‌تری را دارد و این در حالی است که در مناطق شمالی کشور، انواع گوشت‌های کبابی ساده، غذای اصلی مردم را تشکیل می‌دهد. معمولاً تمام انواع گوشت قرمز، گوشت پرندگان و یا غذاهای دریایی با کاری طعم دار شده و با روش‌های که نوعی کره شفاف شده معمولی پخت و پز آماده می‌شوند. کره مایع یا یق است، یکی دیگر از مواد رایج مورد استفاده در آشپزی بوده و به طور معمول از آن برای سرخ کردن مواد غذایی دیگر استفاده می‌شود. محصولات گندم و آرد، شالوده اصلی رژیم‌های غذایی روزانه را تشکیل داده و استفاده از انواع ترشی، ترشی هندی، سس‌ها و مواد نگهدارنده به همراه گوشت‌های کاری دار شده و سبزیجات و غذاهای دریایی و عدس، دستور غذایی منحصر به فرد ساکنان پاکستان را به وجود می‌آورند. چای سبز، یکی از نوشیدنی‌های رایج کشور در تمام وعده‌های غذایی می‌باشد. انواع غذاهای پاکستانی بر اساس محبوبیت در بین اقوام بین‌المللی بصورت زیر ارائه شده است:

بریانی

یکی از معروف‌ترین غذاهای پاکستانی بریانی است. این غذا متعلق به شبه قاره هند است و ممکن است در سفر به هند و شهرهای مختلف آن مثل دهلی هم این غذا را (البته با کمی تفاوت) مشاهده کنید. بریانی ترکیب برنج زرد و گوشت قرمز یا سفید و ادویه‌های مختلف است. برای رنگ دادن به برنج از ترکیب ادویه‌ها و سبزیجات مختلف استفاده می‌شود که علاوه بر رنگ زردی که به برنج می‌دهند عطر و طعم فوق‌العاده‌ای هم به غذا می‌دهند. برای تکمیل شدن این غذا، معمولاً لیمو، سیب زمینی و گوجه هم به غذا اضافه می‌کنند و سرو می‌کنند. بریانی غذایی بسیار خوش طعم است که به دلیل استفاده از برنج و گوشت با سلیقه و ذائقه ما ایرانی‌ها هم کاملاً سازگار است.

قرمه

قرمه غذایی پاکستانی است که با گوشت قرمز یا مرغ در روغن پخته می‌شود. پاکستانی‌ها گوشت را به قطعات کوچک خرد کرده و آن را با روغن در ماهیتابه و روی شعله زیاد به مدت سی دقیقه می‌پزند، سپس در آن گوجه، سیب زمینی و فلفل شیرین اضافه می‌کنند و یک ربع دیگر هم آن را روی شعله قرار می‌دهند و در نهایت با ادویه زیاد از جمله فلفل سیاه یا جعفری یا فلفل شیرین سبز سرو می‌کنند.

چیکن تیکه

چیکن تیکه یکی از معروف‌ترین و پرتعدادترین غذاهای پاکستانی است که هم طعم فوق العاده و هم ارزش تغذیه‌ای بالایی دارد. مشابه این غذا را در هند به نام تیکه ماسالا هم می‌توانید مشاهده کنید، اما مسلماً چیکن تیکه پاکستانی تفاوت‌های زیادی با نسخه هندی آن دارد. برای تهیه این غذا، تکه‌های کوچک مرغ را با ادویه‌های سنتی پاکستانی ترکیب می‌کنند و بعد کباب می‌کنند. از نظر اندازه و ظاهر چیکن تیکه کمی شبیه به جوجه کباب خودمان است، اما ادویه‌هایی که برای مزه دار شدن مرغ استفاده می‌شود آن را به غذایی منحصر بفرد و فوق العاده خوشمزه تبدیل می‌کند.

آلو کیما

یکی از معروفترین غذاهای پاکستان و عبارت است از سیب زمینی با گوشت چرخ کرده که روی آن ادویه می‌پاشند.

سیخ کباب

یکی دیگر از غذاهای پاکستانی سیخ کباب نام دارد که گوشت (اغلب گوساله) کبابی مزه دار شده است. گوشت را ابتدا با ادویه های مختلف حسابی مزه دار می کنند و بعد به سیخ می کشند و روی بستری از ذغال کباب می کنند. روش کباب کردن گوشت باعث می شود کباب بافتی بسیار لذیذ و آبدار داشته باشد. در رستوران های پاکستان اگر سیخ کباب سفارش بدهید اغلب آن را در کنار پلوی سبزیجات یا نان سرو می کنند.

منبع سایت: www.gharepeyma.com

جلیبی

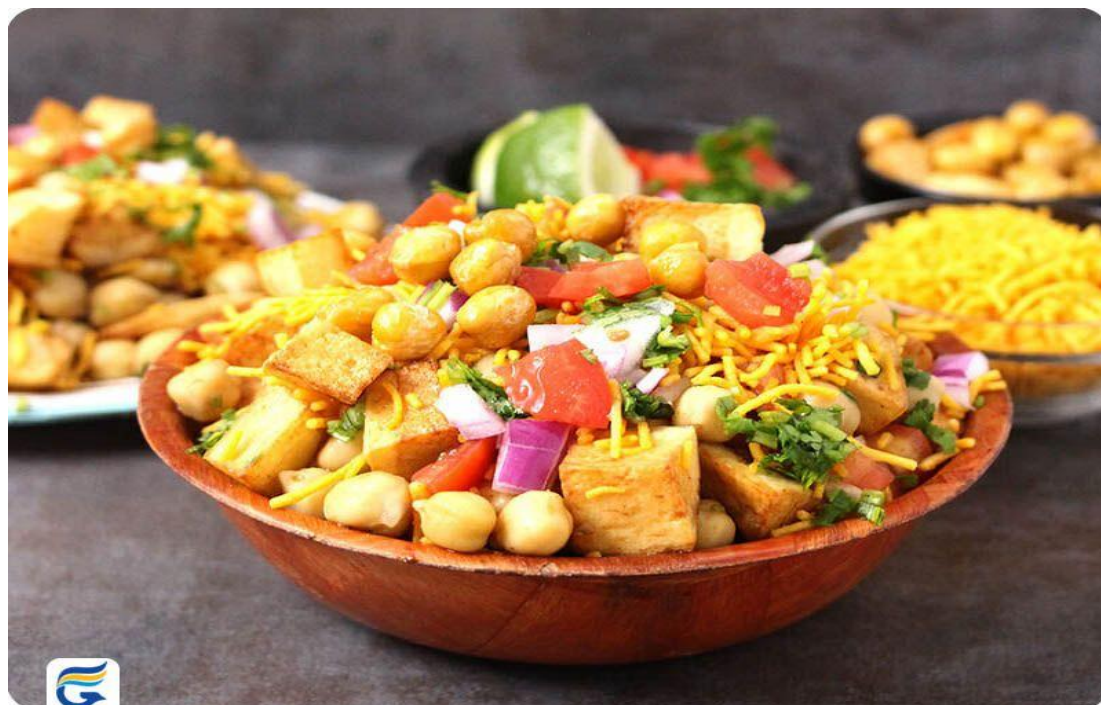
جلیبی یک نوع شیرینی معروف در پاکستان است که شباهت زیادی به زولبیا دارد. ترکیبات اصلی آن آرد و تخم مرغ می باشد و خمیرمایه به دست آمده را درون روغن سرخ می کنند و در شربت می غلطانند.

سمبوسه

سمبوسه پاکستانی مثلثی شکل است و در طبخ آن از ادویه های زیادی استفاده می شود. داخل سمبوسه را اغلب با گوشت، سیب زمینی و یا تکه های مرغ پر می کنند. فلفل تند و ادویه های محلی، سمبوسه های پاکستانی را از موارد مشابه در سایر کشورهای جهان متمایز می کند.

چناچات

چنا به معنی نخود است و این غذای سبک و گیاهی که عمدتاً با نخود تهیه می‌شود یکی از محبوب‌ترین غذاهای پاکستانی است. برای تهیه چناچات نخود را با سبزیجات مختلف مثل هویج، پیاز، گوجه و سبزیجات و ادویه‌های مختلف می‌پزند و همراه با نان میل می‌کنند. چناچات به عنوان میان وعده، یک شام سبک یا در کنار سایر غذاهای پاکستانی خورده می‌شود و طعم بسیار خوبی هم دارد.

منبع سایت: www.gharepeyma.com

حلوا پوری

پوری از محبوب‌ترین شیرینی‌ها در پاکستان است و ترکیبی از روغن، آرد و تخم مرغ است و در مقادیر زیادی روغن سرخ می‌شود و به رنگ طلایی در می‌آید.

کباب سچی

کباب سچی یکی از پرطرفدارترین غذاهای پاکستانی است که خاستگاهش ایالت بلوچستان پاکستان است. امروزه این غذا در پاکستان بسیار رایج و متداول است و مخصوصا در مناسبت های ویژه و خاص سرو می شود. برای تهیه سچی، یک مرغ یا بره کامل و درسته را با نمک و رب پاپایا مزه دار می کنند، با با برنج داخلش را پر می کنند و برای ساعت های طولانی روی ذغال کباب می کنند تا گوشت آرام آرام کباب شود و طعمی لذیذ و فوق العاده پیدا کند. کباب سچی به دلیل حجم بالای گوشتی که دارد اغلب در میهمانی های بزرگ و برای تعداد زیاد میهمانان سرو می شود.

پیلاف کشمیری

این غذا عبارت است از برنجی که روی آن گوشت گوسفند و یا گاو قرار می دهند. برنج را با آب گوشت می پزند و برای تزئین روی آن آجیل می ریزند. این غذا اصالتی کشمیری دارد، اما در همه جای پاکستان پیدا می شود.

حلیم

حلیم یکی از خوشمزه ترین غذاهای منطقه خاورمیانه است که البته در هر کشور و منطقه به سبک سیاق خاصی تهیه می شود. حلیم یکی از معروف ترین غذاهای پاکستانی هم هست، اما با حلیمی که در ایران رایج است تفاوت هایی دارد. حلیم پاکستانی از ترکیب موادی مثل گندم، جو، گوشت چرخ کرده گوساله، گوسفند، بره یا مرغ و عدس تهیه می شود. درست مثل حلیم خودمان، آماده شدن حلیم پاکستانی هم نیازمند مدت زمان زیادی است تا طعم ترکیبات مختلف کاملا به خورد هم برود و غذا به اصطلاح جا بیفتد. حلیم پاکستانی را به ویژه با سرد شدن هوا و به عنوان پیش غذا یا غذای اصلی و همراه با نان میل می کنند.

نیپاری

نیپهاری در بین تمام غذاهای پاکستانی شهرت بیشتری دارد و در سرتاسر کشور پاکستان محبوب و پرطرفدار است. نیپهاری معمولاً برای میهمانان خاص و ویژه و مناسبت های مهم سرو می شود و درست کردنش هم فوت و فن خاصی دارد. تکه های گوشت را از شب قبل با ادویه های مختلف مزه دار می کنند و بعد با حرارت ملایم و به مدت چندین ساعت می پزند تا غذایی لذیذ و خوش طعم به نام نیپهاری تهیه شود.

مدت زمان طولانی پخت باعث می شود طعم ادویه ها کاملاً جذب گوشت شود و یکی از خوشمزه ترین گوشت های دنیا را به وجود بیاورد. در بهترین رستوران های پاکستان و شهرهایی مثل کراچی و اسلام آباد می توانید این غذای گوشتی فوق العاده خوشمزه را امتحان کنید.

اقدامات، روش ها و ظرفیت سازی در حوزه توسعه زیرساخت های گردشگری :

پاکستان یکی از کشورهای در حال توسعه جهان است که جنگ قدرت احزاب سیاسی از یک سو، درگیر شدن دولت در مبارزه با تروریسم و برخی مشکلات دیگری داخلی باعث شده تا این کشور نتواند طی ۷۱ سال گذشته که از استقلال کشور می گذرد، پیشرفت قابل توجهی داشته باشد. امنیت منابع آبی برای رشد پایدار اقتصادی اهمیت فراوانی دارد به گونه ای که سال ۱۹۵۱ سهم هر شهروند پاکستانی از منابع آبی پنج هزار متر مکعب آب بود که این مقدار در زمان کنونی به کمتر از یک هزار و ۱۰۰

متر مکعب رسیده است. امنیت تولید انرژی و انرژی های جایگزین و کمبودهای زیرساختی دو عامل مهم دیگر در کاهش رشد اقتصادی و ادامه فقر در پاکستان به شمار می‌رود.

چشم انداز ۲۰۲۵ پاکستان، هفت هدف را دنبال می‌کند که شامل « توسعه انسانی و سرمایه اجتماعی، رشد پایدار و مداوم، اصلاحات در نهادها و مدرنیته کردن بخش های عمومی و تامین امنیت انرژی و غذایی» می‌باشد. رشد و توسعه بخش خصوصی

و حمایت از کارآفرینان، توسعه اقتصاد دانش بنیاد و در آخر توسعه زیرساخت های حمل و نقل در دستور کار دولت پاکستان برای شکوفایی اقتصادی قرار دارد. این چشم انداز برای رسیدن به توسعه پایدار و قرار گرفتن در بین ۱۰ کشور مطرح اقتصادی تا سال ۲۰۴۷ میلادی برنامه ریزی شده است. یک از اهداف اولیه برنامه چشم انداز ۲۰۲۵ پاکستان، قرار گرفتن این کشور در میان ۲۵ کشور مطرح جهان با میانگین درآمد متوسط است. چشم انداز ۲۰۲۵ با همکاری و کمک وزارت طرح و برنامه ریزی، توسعه و اصلاحات پاکستان برای رشد و توسعه اقتصادی و احداث زیرساخت ها در این کشور اجرایی شده است. در فاز نخست این برنامه که از سال ۲۰۱۴ آغاز و تا ۲۰۲۵ ادامه خواهد یافت، اهداف رشد مداوم اقتصادی دنبال خواهد شد تا پاکستان یکی از ۲۵ کشور جهان اقتصادی قرار گیرد. با آغاز فاز دوم چشم انداز، دولت پاکستان در نظر دارد تا با توسعه برنامه های بهداشتی و آموزشی و تکمیل زیرساخت‌ها و با استفاده از فناوری مدرن، در کنار ۱۰ کشور مطرح دنیا قرار گیرد^{۱۶}.

همانطور که در گزارش سایت WEF_TTCI_2019_Profile_PAK.pdf اعلام شده است، پاکستان بر اساس آمار سال ۲۰۱۹، از نظر زیرساخت‌های هوایی در دنیا دارای مقام ۹۶، از نظر زیرساخت‌های زمین و بنادر مقام ۷۳، زیرساخت‌های گردشگری ۱۱۲ میباشد. رتبه کلی زیرساختی این کشور بر اساس همین گزارش در دنیا ۲،۲ در مقایسه با ۱۴۰ کشور عضو معرفی شده است.

¹⁶ <https://www.irna.ir>

Air transport infrastructure	2.2 ↑	96	99		Canada
Quality of air transport infrastructure	4.0 =	94	90		Singapore
Available seat kilometres, domestic millions	77.3 ↑	34	33		United States
Available seat kilometres, international millions	500.7 ↑	50	50		United States
Aircraft departures /1,000 pop.	0.3 =	111	114		Seychelles
Airport density airports/million pop.	0.3 =	127	123		Seychelles
Number of operating airlines Number	29.0 ↑	87	86		United States
Ground and port infrastructure	3.3 ↑	73	80		Hong Kong SAR
Quality of roads	3.9 ↑	69	76		Singapore
Road density km of road/100 square km	-	63	63		Malta
Paved road density km of road/100 square km	-	51	58		Malta
Quality of railroad infrastructure (survey question)	3.6 ↑	48	49		Switzerland
Railroad density km of railroads/100 square km	1.0 =	52	53		Czech Republic
Quality of port infrastructure	4.0 ↑	73	84		Netherlands
Ground transport efficiency	3.8 ↑	55	75		Japan
Tourist service infrastructure	2.7 ↑	112	125		Portugal
Hotel rooms number/100 pop.	0.0 =	140	129		Seychelles
Quality of tourism infrastructure	4.0 ↑	106	123		Singapore
Presence of major car rental companies	4 ↑	86	102		Multiple
Automated teller machines number/100,000 adult pop.	10.4 ↑	113	118		Korea, Rep.

منبع: گزارش سال ۲۰۱۹ مجمع جهانی اقتصاد

برنامه، استراتژی و راهبردهای پاکستان برای گردشگران ورودی به عنوان مبلغان و سفیران گردشگری:

در بخش استراتژی ملی گردشگری پاکستان، سیاست‌های کلی این کشور در خصوص توسعه گردشگری توضیح داده شده است ولیکن متأسفانه استراتژی و راهبردهای کلی این کشور برای گردشگران ورودی، بر اساس جستجوی اینترنتی یافت نشد که متعاقباً به محض دسترسی بروزرسانی خواهد گردید.

برنامه، استراتژی و راهبردهای پاکستان برای فرهنگ سازی ملی و عمومی در حوزه گردشگری:

در بخش استراتژی ملی گردشگری پاکستان، سیاست‌های کلی این کشور در خصوص گردشگری توضیح داده شده است. هیچ برنامه‌ای از دولت پاکستان در این خصوص یافت نشد که به محض دستیابی به آن، فایل بروزرسانی خواهد گردید.

بررسی موضوع خواهرخواندگی شهرهای گردشگری دو کشور با محوریت گسترش روابط و مناسبات گردشگری:

شهر فرهنگی لاهور امن‌ترین شهر پاکستان برای گردشگری داخلی و خارجی می‌باشد و برخی از آثار تاریخی به جا مانده از آن در یونسکو ثبت شده است. لاهور یکی از خواهرخوانده‌های اصفهان است. شهر لاهور به شهر شب زنده دارها نیز معروف است و بازارها و رستوران‌های این شهر تا پاسی از شب باز است و مردم آن برخلاف ساکنان دیگر شهرها ترجیح می‌دهند تا پاسی از شب را در بیرون از خانه و در رستوران‌ها بگذارند، به همین دلیل غذاهای محلی در لاهور از شهرت زیادی در پاکستان برخوردار است. با گشت و گذار بر اوراق کتاب‌های تاریخی به سادگی می‌توان دریافت که، شهر لاهور همیشه مرکز فرهنگی و تاریخی منطقه پنجاب بوده است.^{۱۷}

امکان سنجی ظرفیت‌های برگزاری هفته فرهنگی :

در شرایط فعلی نیز بر اساس سایت سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی <http://www.icro.ir/>، هفته فرهنگی میان دو کشور برگزار می‌گردد و کشورها در این زمینه فعال هستند.

فهرست میراث جهانی یونسکو WHC سایت های میراث فرهنگی ملموس (Tangible و ناملموس Intangible):

آثار ثبت شده ملموس (Tangible) کشور پاکستان در فهرست جهانی یونسکو عبارتند از:

1. Archaeological Ruins at Moenjodaro (1980)

¹⁷ <https://www.imna.ir/news/>

2. **Buddhist Ruins of Takht-i-Bahi and Neighbouring City Remains at Sahr-i-Bahlol (1980)**
3. **Taxila (1980)**
4. **Fort and Shalamar Gardens in Lahore (1981)**
5. **Historical Monuments at Makli, Thatta (1981)**
6. **Rohtas Fort (1997)**

همچنین میراث ناملموس (Intangible) کشور پاکستان در فهرست یونسکو عبارتند از :

1. **Falconry, A living human heritage (2016)**
2. **Novruz, Nowrouz, Nooruz, Navruz, Nauroz or Nevruz (2016)**

شبکه شهرهای خلاق یونسکو در پاکستان:

کشور پاکستان از ۱۴ سپتامبر سال ۱۹۴۹ به عضو سازمان یونسکو درآمد است ولیکن بر اساس اطلاعات ارایه شده در سایت <https://en.unesco.org> فاقد شهر خلاق گردشگری می‌باشد.

عضویت در سازمان‌های حقوقی و بین‌المللی:

پیشتر در بخش ارتباطات بین‌المللی این کشور، کلیه ارتباطات و تعاملات بین‌المللی این کشور با سازمان‌های بین‌المللی مطرح گردیده است.

آیین‌ها، جشن‌ها، مناسک ملی و مذهبی، کارناوال‌ها و جشنواره، روز ملی و استقلال کشور:

روز ۲۳ مارس هر سال، به مناسبت تصویب قطعنامه لاهور جهت تشکیل پاکستان اسلامی در سال ۱۹۴۰ میلادی را روز پاکستان یا روز قطعنامه پاکستان، همچنین روز جمهوری، می‌نامند. که این روز به عنوان تعطیل عمومی، در پاکستان جشن گرفته می‌شود. ۱۴ آگوست روز استقلال پاکستان، ۶ سپتامبر روز دفاع پاکستان، ۱۱ سپتامبر روز مرگ محمد علی جناح، ۹ نوامبر روز علامه اقبال لاهوری است. همچنین چند فستیوال مهم توسط مسلمان‌های پاکستانی در طول سال گرامی داشته می‌شوند که وابسته به تقویم اسلامی است. در رمضان که نهمین ماه تقویم است ۲۹ یا ۳۰ روز را روزه می‌گیرند و سپس جشن عید فطر است در یک جشن دیگر عید العزا حیوانی را به یاد کارهایی که ابراهیم انجام داد قربانی می‌کنند و گوشت آنرا بین دوستان و خانواده و فقرا تقسیم می‌کنند. هر دو عید از تعطیلات عمومی هستند و مردم می‌توانند در این دو روز از خانواده و دوستان دیدن کنند

و بچه‌ها لباس نو هدیه و شیرینی می‌گیرند. بعضی از مسلمانان میلاد النبی که جشن تولد محمد است را در سومین ماه تقویم ربیع‌الاول جشن می‌گیرند. مسلمان‌های شیعه روز عاشورا را در روزهای نهم و دهم اولین ماه تقویم (ماه محرم) گرامی می‌دارند و یاد کشته‌شدن حسین بن علی نوه محمد را زنده می‌کنند.^{۱۸}

هندوها، بودایی‌ها، سیک‌ها و مسیحیان پاکستان نیز جشن‌های خودشان را برگزار می‌کنند. سیک‌ها از سراسر جهان می‌آیند تا مکان‌های مقدسی را در پنجاب مانند مقبره‌ها گورو ننک مؤسس سیکسیم در حسن عبدلی واقع در ناحیه اتوک و محل تولد او نانکانا صاحب را دیدن کنند. فستیوال‌های محلی و منطقه‌ای نیز مانند فستیوال بسنت در پنجاب که شروع بهار را نشان می‌دهد و با هوا کردن باد بادک‌ها همراه است نیز جشن گرفته می‌شوند.

یکی از جشن‌هایی که در پاکستان برگزار می‌شود جشن نوروز است. جشن نوروز یکی از مهمترین جشن‌های پاکستان است. معمولاً در دانشگاه‌ها نیز برنامه‌هایی برای این جشن برگزار می‌شود و شما می‌توانید در آن‌ها شرکت کنید. در ایالت‌های مختلف

پاکستان مراسم شبیه به مراسم ایران برگزار می‌شود. در عید نوروز مردم تخم مرغ رنگ می‌کنند و بازی‌های محلی مانند چوگان انجام می‌دهند. پیش از فرارسیدن عید نوروز، چهارشنبه سوری برگزار می‌شود و مردم از روی آتش می‌پرند تا غم و غصه‌های خود را به آتش بسپارند. دید و بازدید نیز از دیگر مراسم موجود در عید نوروز است.

هر ساله، با فرا رسیدن ماه فوریه و نزدیک شدن فصل بهار، در کشورهای آسیای جنوبی بویژه هند و پاکستان، مراسمی تحت عنوان «روز بسنت» برگزار می‌شود که این روز را با هوا کردن بادبادک‌های گوناگون جشن می‌گیرند. در پاکستان نوروز را «عالم افروز» نیز، به معنای روز تازه رسیده، که با ورودش جهان را روشن و درخشان می‌کند، می‌نامند.^{۱۹} برنامه "بسنت" از غروب آغاز می‌شود و در این شب تا صبح، تمامی مردم از کوچک و بزرگ، پیر و جوان، زن و مرد روی پشت بامها رفته و تدارک انواع غذاها را دیده و به رقص و پایکوبی می‌پردازند. موسیقی گوش می‌کنند و بادبادک هوا می‌کنند.

مشاهیر و مفاخر فرهنگی، ملی و مذهبی کشور:

فرهنگ در پاکستان با فرهنگ‌های گسترده شبه‌قاره هند و آسیای میانه در هم تنیده است. کشور پاکستان شامل گروه‌های قومی متعددی چون: پنجابی، سارایکیس، کشمیری، سند، مهاجران، مکرانی در جنوب؛ بلوچ، هزاره‌ها و پشتون‌ها در غرب و واخی، شیناکی، بالتیز و بوروشو در شمال می‌باشد. فرهنگ این گروه‌های قومی پاکستان تحت تأثیر بسیاری از همسایگان این کشور، مانند سایر آسیای جنوبی، ایرانی، ترک و همچنین مردمان آسیای میانه و غرب آسیا بسیار تأثیر گرفته است.

¹⁸<https://fa.wikipedia.org/wiki/>

¹⁹ <https://www.hamshahrionline.ir/>

در گروه‌های قومی در جنبه‌های فرهنگی مانند لباس، غذا و مذهب تفاوت‌هایی وجود دارد، به ویژه در مواردی که آداب و رسوم پیش از اسلام با آداب اسلامی متفاوت است. منشأ فرهنگی آنها همچنین تأثیرات دور و بومی، از جمله هند باستان و آسیای مرکزی را نشان می‌دهد. پاکستان اولین منطقه از شبه قاره هند بود که به‌طور کامل تحت تأثیر اسلام قرار گرفت و از این رو هویت اسلامی متمایزی از نظر تاریخی متفاوت با مناطق بیشتر در شرق ایجاد کرد.^{۲۰}

رحمت عزیز چترالی یا آرای چترالی (به اردو: رحمت عزیز چترالی) (۲۵ آبان ۱۳۴۹ چیترا ل خیبر پختونخوا) شاعر، ادیب، صحاف و نقاد پاکستانی است که اشعار زیادی نیز به زبان‌های کهوار و اردو سروده‌است

روحانیون در پاکستان دو گروه سنی و شیعی می‌باشند و هرکدام مراکز دینی مخصوصی دارند. در این کشور بسیاری از روحانیون، جزء گروه صوفیان و اقطابی هستند که از نظر فرهنگی و ایدئولوژی به اهل تشیع نزدیک هستند هر چند نام حنفی دارند.

عرفا و بزرگان دین که از ایران به هند هجرت نمودند نیز در ترویج فرهنگ ایرانی در شبه قاره مخصوصاً کشمیر، پنجاب، ایالت سرحد و سند، خیلی سهمیم بوده اند. مهم‌ترین این عرفا و بزرگان حضرت میر سیدعلی همدانی، خواجه معین‌الدین اجمیری چشتی، حضرت شاه‌شمس تبریز، حضرت عثمان علی هجویری معروف به داتا گنج‌بخش، حضرت لال شهباز قلندر بودند. این‌ها از راه شریعت و طریقت به مردم این منطقه خدمت کردند و هم اسلام، هم فرهنگ اسلام و زبان فارسی را ترویج نمودند. کتب و دیوان‌های برخی از این بزرگان تاکنون سبب رشد و هدایت خلایق است و آثار گران‌مایه‌شان موجب رستگاری اسلامیان این منطقه گردیده است.^{۲۱}

شهرها و روستاهای جهانی و ملی صنایع دستی :

کشور نسبتاً تازه تأسیس پاکستان همسایه شرقی ایران، دارای صنایع دستی متنوعی چون سایر کشورها می‌باشد. این کشور دارای ۴ ایالت به نام‌های سند، پنجاب، بلوچستان و سرحد(به همراه منطقه آزاد کشمیر) بوده که علیرغم عمر کم این کشور، لیکن وارث تمدن عظیمی باستانی در دره سند است (حدود ۲۵۰۰ سال پیش از میلاد) موقعیت جغرافیایی پاکستان (قرار گرفتن مابین ایران و هند) از این کشور به مثابه پلی ارتباطی مابین این دو تمدن و فرهنگ عظیم ساخته است و باید فرهنگ و نمودهای آن را امتزاجی از این دو تمدن و فرهنگ دانست. فرهنگی که تأثیرات خود را بر زبان، خط، سمبل‌ها، آیین‌ها و نیز صنایع دستی آن برجای گذارده است. در خصوص صنایع دستی پاکستان پیشتر توضیح داده شده است. مردم شهرهای مختلف پاکستان به خوبی با صنایع دستی کشور بالاخص هنرمندان قبیله جوگی در حیدرآباد آشنا هستند و عمدتاً از نقاط دور و نزدیک برای خرید جهیزیه و سفارش دادن برای تولید انواع صنایع چوبی به شهر حیدرآباد می‌آیند. قبیله جوگی در منطقه راجستان هند، گجرات

²⁰ <https://fa.wikipedia.org>

²¹ <http://karachi.icro.ir>

و تهر پارکر پاکستان ساکن هستند و از گذشته‌های دور انسجام قبیله‌ای خود را حفظ کرده‌اند. صنایع دستی قبیله جوگی در سراسر شبه‌قاره هند معروف است و علاوه بر زیبایی از دوام بسیار زیادی نیز برخوردار می‌باشد.

برگرفته از سایت <https://www.farsnews.ir/>

اشتراکات و تفاوت های دو کشور در حوزه محصولات گردشگری:

گردشگری سلامت به عنوان یکی از بازارهای پردرآمد جهان می‌تواند با توجه به اشتراکات فراوان ایران و پاکستان به فرصت مغتنم گسترش همکاری تهران و اسلام آباد در بخش گردشگری و تجارت دوجانبه تبدیل شود. همکاری ایران و پاکستان در حوزه گردشگری سلامت، می‌تواند موجب تقویت روابط دو کشور در سایر حوزه‌ها شود.

به گزارش ایرنا، پاکستان ششمین کشور پرجمعیت جهان و همسایه شرقی جمهوری اسلامی ایران است که کشورمان می‌تواند با استفاده از ظرفیت های علمی در زمینه بهداشت و درمان به مقصد جدید گردشگری سلامت این کشور تبدیل شود.

ایران به دلیل پیشرفت‌های قابل توجه در زمینه علوم مختلف پزشکی طی دو دهه اخیر مقصد بسیاری از اتباع کشورهای همسایه و منطقه و حتی جهان برای معالجه و درمان پزشکی بوده است و به همین دلیل همکاری ایران و پاکستان در حوزه گردشگری سلامت می‌تواند بسیار ارتقا یابد. جمهوری اسلامی ایران با توسعه دانش پزشکی متخصصان خود و بهره‌مندی از پزشکان و جراحان متخصص و فوق تخصص مقصد بسیاری از مردم کشورهای همسایه از جمله پاکستان برای درمان بیماری‌های لاعلاج جسمی یا انجام اعمال جراحی پیشرفته است. بسیاری از شهروندان کشورهای عربی از جمله کویت و قطر و عراق، این روزها به جای کشورهای اروپایی به بیمارستان‌های پیشرفته و مجهز ایران مراجعه می‌کنند، زیرا که هم مسافت با ایران کوتاه‌تر است و

می توانند به آسانی پس از معالجه به کشور خود بازگردند و هم اینکه هزینه درمان در ایران بسیار پایین تر از کشورهای اروپایی است. شهروندان پاکستان پیش از این ترجیح می دادند برای معالجه بیماری های سخت به کشورهای اروپایی سفر کنند، بسیاری دیگر نیز راهی هند می شدند تا با هزینه کمتر بیماری خود را معالجه کنند. بیشتر مراجعان پاکستانی به کشور هند را بیماران کلیوی، کبد، قلب و عروق تشکیل می دادند اما به دلیل تنش بین دو رقیب همسایه در جنوب آسیا این امر برای بسیاری از شهروندان پاکستانی دیگر امکانپذیر نیست. بر این اساس، با توجه به شرایط بسیار مناسب ایران، همچنین کشور عزیزمان بدلیل دارا بودن شبکه های مهم درمانی در سراسر کشور می تواند به یکی از مولفه های مهم در جذب توریست های حوزه سلامت برای این کشور تبدیل شود. پاکستان و ایران هر دو کشورهای چهار فصل بوده و آثار طبیعی و تاریخی و جاذبه های متنوع و زیبا دارند که این ظرفیت ها در دو کشور مغفول مانده اند.

کشور پاکستان دارای طبیعت بکر برای کوهنوردان و علاقه مندان به گردشگری ماجراجویی بوده و آثار تمدنی بسیاری نیز دارد. منطقه پاکستان شمالی گیلگیت بالتیستان به عنوان پایتخت گردشگری پاکستان شمرده می شود که به بلندترین قله های جهان نظیر K2 به عنوان دومین قله مرتفع جهان نزدیک است. این منطقه گردشگری گیلگیت بالتیستان به عنوان جاذبه برخوردار از چشم انداز، کوه ها، دریاچه ها، یخچال ها و دره ها است. از کشور ایران نیز، شهر مشهد، از بهترین جاذبه های زیارتی و سیاحتی برای گردشگران پاکستانی است.

نمایشگاه های گردشگری:

بر اساس مطالعات انجام شده نمایشگاه های مرتبط با بخش گردشگری پاکستان حدوداً سه مورد میباشد که در خصوص برگزاری سالیانه آنها بصورت مداوم اطلاعاتی در دسترس نیست ولیکن در سال های برگزار شده این نمایشگاه ها، ایران نیز نمایندگی در این نمایشگاه ها اعزام نموده است:

- نمایشگاه بین المللی گردشگری پاکستان که در سال ۱۳۹۷، ایران نیز در آن شرکت نموده است.
- نمایشگاه اکسپوی بین المللی پاکستان که در سال ۲۰۱۸ نیز برگزار شده است.
- نمایشگاه بین المللی سلامت که در سال ۲۰۱۸ نیز برگزار شده است.^{۲۲}

اقدامات پاکستان در رابطه با شیوع بیماری کووید-۱۹:

بازار گردشگری و هتلداری پاکستان در سال ۲۰۲۰ نزدیک به ۲۰ میلیارد دلار ارزش داشته و انتظار می رفت این بازار تا سال ۲۰۲۶ شاهد رشد بالایی باشد. در میان همه گیری کنونی کووید-۱۹، صنعت گردشگری و مهمان نوازی پاکستان در معرض خطر بزرگی قرار دارد، زیرا مردم نمی توانند در میان اقدامات ایمنی و قرنطینه های مختلف اعمال شده توسط دولت، از پاکستان بازدید

²²<http://pakistan.tpo.ir/>

کنند. گردشگری در سال ۲۰۱۹ نزدیک به ۷,۱ درصد به تولید ناخالص داخلی (GDP) پاکستان کمک کرد. دولت و مردم پاکستان امیدوار بودند که این توسعه سرمایه‌گذاری بیشتری را در تجارت‌های مرتبط با گردشگری جذب کند و به ایجاد مشاغل با درآمد بهتر کمک کند. دولت همچنین برنامه‌هایی را برای توسعه و ترویج گردشگری و کاهش محدودیت‌های ویزا برای مسافران خارجی اعلام کرده بود. شروع COVID-19 و محدودیت‌های سفر در سراسر جهان، برنامه‌های دولت را از مسیر خارج کرده است. از این رو، این کشور نتوانست استراتژی گردشگری دولت را در سال ۲۰۲۰ اجرا کند.^{۲۳}

تلاش‌های پاکستان برای جلوگیری از اشاعه ویروس کرونا و اجرای واکسیناسیون در ایالات مختلف این کشور همانند هر کشور دیگری، قابل اطمینان است. همچنین این کشور از زمان شیوع ویروس کرونا، محدودیت پروازی به ۳۹ کشور ایجاد و همچنان این محدودیت‌ها نیز وجود دارد. همچنین براساس اعلام ستاد ملی مدیریت و مبارزه با کرونا در پاکستان (NCOC) تاکنون بخش زیادی از افراد کشور (۱۰ میلیون نفر از شهروندان این کشور تا اردیبهشت ماه سال ۲۰۲۰)^{۲۴} در برابر ویروس کرونا واکسینه شده‌اند که کماکان این روند نیز در این کشور ادامه دارد.

پاکستان همچنین به عنوان یک مقصد سرمایه‌گذاری مهم برای توسعه هتل‌های جدید در حال ظهور است. هتل‌ها در پاکستان شاهد افزایش قابل توجهی در رشد، هم از نظر اشغال و هم از نظر میانگین نرخ هستند و انتظار می‌رود این روند در سال‌های آینده ادامه یابد. با این حال، در بحبوحه همه‌گیری COVID-19، هتل‌های این کشور شاهد خسارات شدیدی بوده‌اند و از مارس ۲۰۲۰، ۳ هتل از ۷ هتل بزرگ در کراچی به دلیل همه‌گیری بسته شده‌اند.

ویژگی‌های تقاضای گردشگری کشور مبدأ:

مناطق یا گروه‌های اصلی گردشگر فرست کشور

در ایالت سند به مرکزیت کراچی و ایالت پنجاب به مرکزیت لاهور، ج.ا.ایران دارای کنسولگری بوده و به طور هفتگی دارای پرواز مستقیم به تهران و مشهد می‌باشد و از ایالت‌های مهم گردشگر فرست به کشورمان محسوب می‌گردند. منطقه فدرال به مرکزیت اسلام‌آباد، ایالت بلوچستان به مرکزیت کوئته، ایالت خیبر پختونخواه به مرکزیت پشاور به ترتیب دارای سفارت، سرکنسولگری و نمایندگی فرهنگی ج.ا.ایران بوده و از مناطق مهم گردشگر فرست به کشورمان می‌باشند اما فاقد پرواز مستقیم به ایران هستند. مناطق شمالی پاکستان به مرکزیت اسکردو، گلگیت، مناطق قبایلی مستقل به مرکزیت پاراچنار و منطقه کشمیر آزاد به مرکزیت شهر مظفرآباد نیز از دیگر مناطق گردشگر فرست به ج.ا.ایران می‌باشند که گردشگران آن از طریق اسلام‌آباد به ایران سفر می‌نمایند. ضمناً این مناطق، خود نیز از مناطق گردشگری کشور پاکستان به شمار می‌آیند.

²³ <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/market-entry-tourism-and-hotel-industry-in-pakistan>

²⁴ <https://www.irna.ir/>

علايق و سلايق عمومي اتباع پاكستاني:

مقاصد اصلي گردشگران خروجي كشور پاكستان، با هدف تفريح و فراغت و تجارت پيشتر در قالب جدولي طبق گزارش سايت شوراي سفر و گردشگري در سال ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰ ارائه گرديد كه در قسمت‌هاي قبلي به آن گريزي زده شده است. اهداف اصلي گردشگران پاكستاني از سفر عمدتاً زيارت، تفريح، كار و سلامت مي‌باشند. بررسي‌ها نشان مي‌دهد كه مقصد اول گردشگران حوزه زيارت پاكستان، كشورهاي عربستان و ايران است. در حوزه كار و تجارت نيز مقصدهاي ايران، چين، آمريكا و عمان در اولويت مي‌باشند.

تعداد گردشگران سياحتي پاكستاني در مقابل تعداد زائران آن كشور به ايران خيلي زياد نيست چون هدف اكثر مردم پاكستان براي سفر به ج.ا.ا. ايران زيارت است ولي برخي از افراد تمايل دارند كه با اماكن تاريخي در شهرهاي مختلف مثل اصفهان، شيراز، مشهد، نيشابور، قم و ... نيز آشنا شوند. برخي گردشگران پاكستاني كه اطلاعات كافي سياحتي از ايران دارند، مايلند كه سفر گردشگري به مناطق شمالي ايران و از راه زميني و كنار دريا نيز داشته باشند. نکته قابل توجه اينجاست كه اطلاعات سياحتي و زيارتي ايران، بيشتر به زبان فارسي در اختيار پاكستاني‌ها قرار مي‌گيرد، در حالي كه كه عموم مردم با آن آشنائي كافي نداشته و ضروري است به زبان اردو (زبان ملي آن كشور) يا به زبان انگليسي ترجمه شده و در دسترس گردشگران و در اماكن زيارتي و سياحتي توزيع شود. از علايق و سلايق گردشگران و زائران پاكستاني مي‌توان به جاذبه‌هاي طبيعي با فرهنگ رفتاري و غذايي متفاوت از لحاظ ذائقه (بدون فلفل و ادويه‌جات) و سوغات متنوع، اشاره نمود.

يكي از موارد دي كه براي گردشگران پاكستاني از اهميت بالايي برخوردار است، زيبائي و پاكي‌زگي اماكن مذهبي، مساجد، نمازخانه‌ها و رعايت اوقات شرعي نماز است كه از فضاي ديني و فرهنگي به حساب مي‌آيد. نواهاي ديني و آييني، تلاوت قرآن، مرثيه سرايي و ... مورد علاقه و توجه مردمان آن كشور مي‌باشد.

راهكارهاي عمومي براي جذب گردشگران پاكستاني:

ج.ا.ا. ايران به لحاظ قرار گرفتن اماكن متبركه و آستان‌هاي مقدس برخي از ائمه اطهار و معصومين(ع) در شهرهاي مشهد، قم، شيراز و ... به عنوان مقاصد دهگانه اول گردشگران پاكستاني معرفي ميگردد. كه اين جايگاه را مي‌توان با كمی ابتكار عمل و ارائه برنامه‌اي هدفمند در حوزه گردشگري سلامت با عنايت به خدمات پزشكي مطلوب در ج.ا.ا. ايران، تغيير داد. برخي از تسهيلاطي كه در جذب گردشگران پاكستاني به ايران ميتواند مفيد واقع گردد عبارتند از: كاهش تعرفه سلامت، كاهش هزينه صدور ويزاي سلامت و ...

همچنین با توجه به علاقه پاکستانی‌ها به اماکن تاریخی، گردشگری فرهنگی و تفریحی پیشنهاد می‌گردد تا با برنامه‌ریزی صحیح و هدفدار، بتوانیم در آینده نه چندان دور شاهد رشد قابل توجه از گردشگران پاکستانی به کشور باشیم. برنامه‌ها و سیاست‌های جذبی که میتواند در این مسیر موفق عمل نماید، عبارتند از:

۱. ارائه بسته‌های سفر با قیمت مناسب برای اقشار متوسط روبه پایین کشور پاکستان؛
۲. سهولت در صدور ویزا و ارائه ویزای الکترونیکی؛
۳. تسهیل تردد زمینی میان دو کشور و امور جابجایی گردشگران پاکستانی؛
۴. افزایش خطوط پروازی میان دو کشور و فعال‌سازی خطوط پروازی پاکستان به ایران؛
۵. معرفی مراکز خدمات درمانی مجاز و معتبر جهت ارائه تسهیلات در بخش گردشگری سلامت و کاهش تعرفه‌های درمانی برای گردشگران سلامت؛
۶. برگزاری مداوم هفته گردشگری، هفته فرهنگی و سایر رویدادهای مرتبط به منظور توسعه همکاری مشترک در زمینه گردشگری فرهنگی، مذهبی با توجه به اشتراکات فرهنگی و مذهبی میان دو کشور؛
۷. شرکت در نمایشگاه، جشنواره و همایش در زمینه گردشگری، خدمات درمانی و صنایع دستی و فراهم آوردن تسهیلات لازم جهت حضور هر یک از طرفین در رویدادهای مذکور در کشور مقابل، مطابق با شرایط و مقررات توافق شده میان طرفین.
۸. ارائه تصویر واقعی ایران و امنیت حاکم بر آن و معرفی ظرفیت‌ها، جاذبه‌های گردشگری و فرهنگی، از طریق رسانه‌ها، شبکه‌های اجتماعی، فضای مجازی و مطبوعات؛
۹. ایجاد دفاتر اطلاع‌رسانی گردشگری در کشور پاکستان.

مقصد‌های مطلوب گردشگری برای ساکنان پاکستان:

با توجه به علاقه و تمایل گردشگران پاکستانی به زیارت در ایران، بدیهی است قطب گردشگری زیارتی ایران شامل شهرهای قم-مشهد و شیراز از مطلوبترین مقاصد برای برنامه‌ریزی گردشگری جذب این گردشگران میباشند، همچنین مقاصد گردشگری سلامت ایران نیز دارای اهمیت هستند و در نهایت مقاصد گردشگری تاریخی-فرهنگی نیز جای مانور دارند.

الگوهای سفر (انفرادی، خانوادگی، دوستان و):

الگوهای سفر پاکستانی‌ها به ج.ا.ایران غالباً به صورت تورهای زیارتی و برخی سیاحتی به همراه تعدادی از دوستان یا به صورت خانوادگی با بهره‌گیری از خدمات آژانس‌های گردشگری و زیارتی معتبر در پاکستان می‌باشد.

بررسی وضعیت رقبات جمهوری اسلامی ایران در سهم بازار گردشگری کشور پاکستان:

بر اساس آمار موجود در سایت جهانی جهانگردی (UNWTO) رقیب اصلی کشور ایران در جذب گردشگر از کشور پاکستان، عربستان است که تعداد ۱,۹۰۲,۶۹۴ نفر گردشگر ورودی از پاکستان در سال ۲۰۱۹ داشته است. پرواضح و مشخص است که دلیل این امر، موضوع زیارت و مسلمانانی است که با توجه به عقاید دینی و مذهبی خود، مقصد اول برای انجام فرایض الهی را کشور عربستان برگزیده‌اند.

البته ج.ا.ایران هم به لحاظ قرار گرفتن اماکن متبرکه و آستان‌های مقدس برخی از ائمه اطهار و معصومین(ع) در شهرهای مشهد، قم، شیراز و ... با جذب ۲۹۴,۰۸۶ نفر در سال ۲۰۱۸ به عنوان مقصد سوم گردشگران پاکستانی پس از عربستان و امارات متحده عربی انتخاب شده است، که این جایگاه را می‌توان با کمی ابتکار عمل و ارائه برنامه‌های هدفمند در حوزه گردشگری سلامت با عنایت به خدمات پزشکی مطلوب در ج.ا.ایران، تغییر داد و با افزایش تعداد گردشگران ورودی از پاکستان به رده اول ارتقا یافت. در این برنامه می‌توان با ارائه تسهیلاتی در حوزه درمان مؤثر واقع شد. برخی از این تسهیلات عبارتند از: کاهش تعرفه سلامت، کاهش هزینه صدور ویزای سلامت و

همچنین با توجه به علاقه پاکستانی‌ها به اماکن تاریخی، گردشگری فرهنگی و تفریحی پیشنهاد می‌گردد تا با برنامه‌ریزی صحیح و هدفدار، بتوانیم در آینده نه‌چندان دور شاهد رشد قابل توجه از گردشگران پاکستانی به کشور باشیم.

قیمت گذاری تورها برای گردشگران کشور پاکستان توسط رقبا:

متاسفانه اطلاعاتی در این خصوص بدست نیامد، در نسخه‌های اتی تحقیقات تکمیل تری انجام می‌گردد.

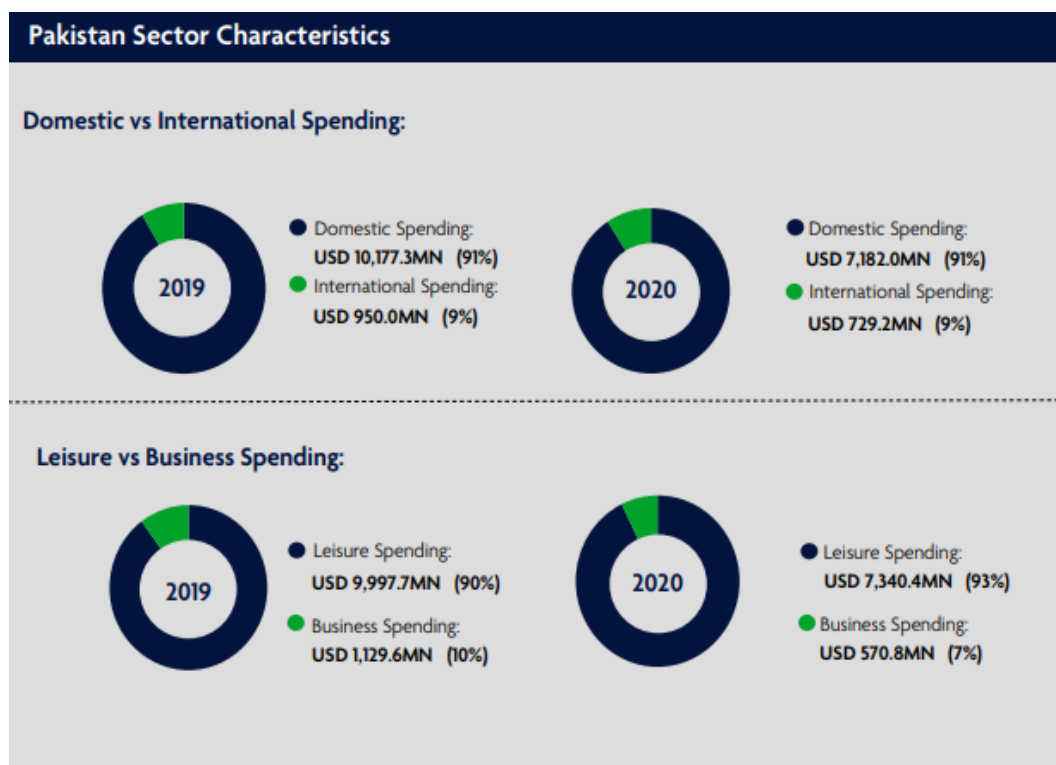
مدت اقامت گردشگران پاکستانی در ایران و مقاصد رقیب:

مدت اقامت پاکستانی‌ها در سفر به ج.ا.ایران غالباً حداقل ۲ هفته و حداکثر ۱ ماه در نوسان است. چون روادید زیارتی - سیاحتی به مدت ۱ ماه از سوی سفارت و کنسولگری‌های کشورمان در پاکستان صادر می‌شود. از مدت اقامت پاکستانی‌های در مقاصد رقیب، متاسفانه اطلاعاتی در دسترس نیست.

میزان هزینه کرد گردشگران پاکستانی در مقاصد بین‌المللی و داخلی:

بر اساس گزارش شورای جهانی اقتصاد و گردشگری، میزان هزینه کرد گردشگران پاکستانی در مقاصد بین‌المللی در سال ۲۰۱۹ معادل ۹۵۰ میلیون دلار آمریکا و در مقاصد داخلی معادل ۱۰,۱۷۷,۳ میلیون دلار آمریکا (۹۱ درصد هزینه کرد پاکستانی‌ها برای

گردشگری داخلی است) بوده است که همین ارقام برای سال ۲۰۲۰ یعنی دوران شروع پاندمی کووید-۱۹ به ترتیب به ۷۲۹,۲ میلیون دلار و ۷,۱۸۲ میلیون دلار امریکا تنزل پیدا کرده است.

منبع: گزارش شورای جهانی سفر و گردشگری پاکستان (۲۰۲۱)

انطباق محصولات گردشگری کشور با ویژگی‌های بازار:

دو محصول گردشگری مهم کشور عزیزمان ایران برای گردشگران پاکستانی، با توجه به رویکرد و زمینه فرهنگی و رفتاری گردشگران این کشور-پیشتر توضیح داده شد-همچنین با عنایت ویژه به دین اکثریت پاکستانی‌ها که اسلام میباشد، شامل

گردشگری مذهبی و سلامت می‌باشد، از انجائی که یکی از رقبای اصلی ما در حوزه جذب گردشگران پاکستانی کشور عربستان و در حوزه گردشگری مذهبی است، لذا تمرکز بر روی جذب این گروه از گردشگران برای بازدید و زیارت از مقابر ائمه اطهار و اماکن مذهبی ایران میتواند مثمر ثمر باشد. همچنین بدلیل کیفیت بالای خدمات گردشگری سلامت در ایران این بازار نیز از قابلیت بالائی (در حال حاضر نیز مورد هدف گردشگران پاکستانی است) برای جذب گردشگر از این کشور می‌باشد. بنابراین ما در دو حوزه ارائه محصول گردشگری قابلیت ارائه خدمات به کشور پاکستان را داریم.

سیمای گردشگران پاکستانی در جمهوری اسلامی ایران:

پاکستان یکی از کشورهای همسایه ایران است که با کشور عزیزمان، اشتراکات فرهنگی و زبانی بسیاری دارد. علاوه بر این، ایران همواره به میهمان‌نوازی و تکریم میهمان شهره و زبانزد جهان بوده است. در شرایطی که توسعه گردشگری یکی از اهداف بلند مدت ایران می‌باشد، همواره کشور پاکستان جزو بازارهای هدف کشورمان محسوب گردیده و تکریم و تامین نیازهای این گروه از گردشگران در سر لوحه برنامه‌های کشور قرار دارد.

در سال‌های اخیر، پیشرفت ایران در زمینه نگاه به مقوله گردشگری بین‌المللی، فناوری، خدمات شهری، برخورد مسوولین ایرانی با زائرین خارجی و مسافران، بسیار دلگرم کننده شده است. همچنین واحد پول کشور پاکستان (روپیه) در شهرهای مرزی ایران که تغییرات اساسی در بخش جذب گردشگر و توریسم داشته‌اند از سوی فروشگاه‌ها دریافت می‌شود و این نشانگر این است که مراودات مرزی بین مردم دو کشور به سهولت در حال انجام می‌باشد. لذا بنظر میرسد گردشگران پاکستانی یکی از نزدیک‌ترین نوع گردشگران از نوع رفتار و فرهنگ به ایران می‌باشند.

عرضه داشت محصول گردشگری در وضع موجود:

زیارت، سلامت، تجارت، فرهنگی و تفریحی.

آسیب شناسی موانع و مشکلات گردشگران کشور پاکستان در جمهوری اسلامی ایران:

۱. فقدان پایگاه اطلاع رسانی گردشگری در کشور پاکستان؛
۲. عدم تعامل میان تورگردانان معتبر دو کشور؛
۳. عدم معرفی تصویر واقعی ج.ا.ایران در زمینه‌های فرهنگی، ظرفیت‌ها و قابلیت‌های گردشگری و برخی موارد امنیتی؛
۴. ضعف در فعالیت نمایندگی‌های ج.ا.ایران در کشور پاکستان جهت حمایت از تبلیغات گردشگری و معرفی جاذبه‌های تاریخی و آثار باستانی در آن کشور؛
۵. مشکلات موجود در مسیر تردد زمینی میان دو کشور در امور مربوط به جابجایی گردشگران و زوار پاکستانی؛
۶. محدودیت خطوط پروازی میان دو کشور.

نقاط ضعف

دغدغه گردشگران پاکستانی در سفر به ایران، فقدان پایگاه‌های اطلاع‌رسانی و سایت‌های مورد نظر برای برنامه‌ریزی سفرهای خارج از تور، مشکل حمل و جابجایی پول به صورت مبالغ نقدی از آن کشور و مشکلات اخذ روایید امکان سفر به ایران را کمتر می‌کنند.

گردشگران و زائران پاکستانی برای سفر به ایران، که از راه زمینی از مسیر کویته و از مرز میرجاوه عبور کرده و از راه مرز تفتان وارد ایران می‌شوند و سپس از زاهدان به شهرهای تهران، قم و مشهد می‌روند با مشکل جدی مواجهند چراکه مجبورند در شهر

کویته توقف کرده و حتی به مدت ۲ هفته انتظار بکشند تا کاروان پاکستانی‌ها در قالب حداقل ۵۰ اتوبوس آماده و تحت نظارت نظامیان پاکستانی به سوی مرز ایران حرکت کنند و یا بالعکس در مسیر برگشت از ایران با همچنین وضع نگران‌کننده‌ای روبه‌رو هستند. در حالی که افرادی که از طریق مسیر هوایی از پاکستان به مشهد یا تهران می‌آیند، راحت‌تر به مقصد خود سفر می‌کنند. دغدغه دیگری که گردشگران پاکستانی را با مشکل مواجه نموده است، محدودیت خطوط پروازی میان دو کشور است، به گونه‌ای که پروازهای شرکت‌های هواپیمایی ایرانی از لاهور و کراچی به مشهد و تهران می‌باشد. در این خصوص لازم است که شرکت هواپیمایی پاکستان (PIA) نیز در صورت امکان، از تمام شهرهای پاکستان، خطوط پروازی خود را به ج.ا.ایران فعال نماید. شرکت مزبور قبلاً در مشهد و تهران نمایندگی فعال داشته است. این دفاتر، می‌توانند نقش مؤثر در ارائه خدمات به گردشگران داشته باشند. لازم به ذکر است به دلیل مسائل اقتصادی و گران بودن بخشی از خدمات سفر، ممکن است برخی از مردم پاکستان که از طبقه قشر متوسط رو به پایین هستند، توان سفر به خارج از کشور از جمله ایران را نداشته باشند. دفاتر خدمات مسافرتی که بتوانند بسته سفر مناسب‌تری ارائه نمایند، انگیزه سفر به ایران را در میان شهروندان پاکستانی افزایش خواهد داد.

نقاط قوت

در تمامی پایانه‌های زمینی و هوایی، دفاتری در نظر گرفته شده است که از خصوصیت بارز آن‌ها می‌توان به خوش‌برخوردی و آشنایی کارکنان آنها به زبان انگلیسی و به‌طور نسبی تسلط به برخی دیگر از زبان‌های دنیاست که به اطلاع‌رسانی و راهنمایی گردشگران ورودی می‌پردازند. در تمامی پایانه‌ها علاوه بر دفاتر اطلاع‌رسانی، بخش‌هایی مستقر هستند که به رزرو هتل یا اقامتگاه‌های با قیمت مناسب‌تر و تهیه وسیله نقلیه برای گردشگران می‌پردازند.

مسیرهای تردد زمان سفر و مدت ماندگاری گردشگران کشور پاکستان:

برنامه تبادل گردشگران بین ایران و پاکستان در سه قالب هوایی، زمینی و دریایی انجام می‌گردد. در سفرهای دریایی تردد از بندر کراچی به چابهار، در تردهای ریلی از طریق ورود قطارهای گردشگری به سیستان و بلوچستان و سفرهای هوایی از طریق پروازهای مستقیم به مشهد برنامه‌ریزی و تفاهم شده است. متأسفانه مشکلاتی در زمینه نامساعدی راه‌های زمینی و محدودیت

پروازها به مناطق متعدد کشور پاکستان وجود دارد که نتیجتاً باعث گرانی سیستم حمل و نقل هوایی مخصوصاً برای قشر کم درآمد و زائر این کشور شده است که انشالله طی سالهای آتی با توجه به این که در دست اقدام و بررسی است، مرتفع خواهد گردید.

استان‌های واجد شرایط به عنوان مقاصد جذب گردشگران پاکستانی:

بر اساس مطالعات و بررسی‌های صورت گرفته، استان‌های خراسان رضوی، قم و سیستان و بلوچستان بیشترین تعداد گردشگر ورودی از کشور پاکستان را با اهداف مختلف زیارت، سلامت، تجارت و دیدار از خویشاوندان و اقوام (VFR) به خود اختصاص داده است. علاوه بر این‌ها استان فارس نیز جزو مقاصد مطلوب برای گردشگران پاکستانی در حوزه زیارت و سلامت است.

وضعیت همکاری و تعاملات گردشگری دو کشور:

- امضاء یادداشت تفاهم همکاری‌های سیاحتی و زیارتی بین جمهوری اسلامی ایران و جمهوری اسلامی پاکستان در تاریخ ۱۳۷۸/۲/۲۱ برابر با ۱۱ مه ۱۹۹۹ در تهران.
- موافقتنامه فرهنگی دو کشور و برنامه مبادلات علمی، آموزشی، فرهنگی و هنری در هر دوره ۳ ساله تنظیم و محور فعالیت‌های فرهنگی دو کشور قرار گرفته است که آخرین برنامه مبادلات در اسفند ماه سال ۱۳۸۲ مطابق با مارس ۲۰۰۴ در ۸ فصل و ۵۰ ماده برای سالهای ۸۶-۸۲ (مطابق با ۲۰۰۷-۲۰۰۴) بین دو کشور امضاء گردید.
- امضاء سند یادداشت تفاهم همکاری‌های صنایع دستی میان دو کشور.

برگزاری کمیته‌های فنی و نشست‌های تخصصی:

- هیجدهمین اجلاس کمیسیون همکاری‌های اقتصادی ج.ا. ایران و ج.ا. پاکستان در شهریور ۱۳۹۰ در تهران؛
- نوزدهمین اجلاس کمیسیون مشترک مابین ج.ا. ایران و ج.ا. پاکستان در تاریخ ۱۷ لغایت ۱۸ آذرماه ۱۳۹۳ برابر ۸ و ۹ دسامبر ۲۰۱۴ در اسلام آباد.
- عضویت دو کشور در سازمان‌های تخصصی بین‌المللی (D8, OIC, ECO, ACD)؛
- عضویت دو کشور در سازمان همکاری شانگ‌های.

سابقه تعاملات و اسناد همکاری‌های دو جانبه در زمینه گردشگری:

در بخش وضعیت همکاری و تعاملات گردشگری دو کشور ذکر گردید.

مراودات گردشگری بین دو کشور:

در بخش وضعیت همکاری و تعاملات گردشگری دو کشور ذکر گردید.

اسناد همکاری گردشگری:

در بخش وضعیت همکاری و تعاملات گردشگری دو کشور ذکر گردید.

برنامه‌ها و پیشنهادهای جذب گردشگر از کشور پاکستان:

- ◆ پیگیری از طرف پاکستانی در رابطه با برگزاری اولین نشست کمیته فنی مشترک همکاری‌های گردشگری میان ج.ا.ایران و ج.ا.پاکستان؛
- ◆ گسترش همکاری‌ها در زمینه گردشگری زیارتی، سلامت و تفریحی با مشارکت بخش خصوصی؛
- ◆ برگزاری هفته گردشگری و سایر رویدادهای گردشگری به منظور توسعه همکاری مشترک در زمینه گردشگری فرهنگی، مذهبی با توجه به اشتراکات فرهنگی و مذهبی میان دو کشور؛
- ◆ همکاری در معرفی تصویر واقعی ایران در زمینه‌های ظرفیت‌ها، جاذبه‌های گردشگری و فرهنگی، از طریق رسانه‌ها، شبکه‌های اجتماعی، مجازی و مطبوعات؛
- ◆ همکاری در زمینه بهره‌گیری از تجارب و دانش در زمینه آموزش گردشگری، تبادل اطلاعات تخصصی در حوزه گردشگری سلامت و برگزاری دوره‌های آموزش کوتاه مدت برای کارکنان شاغل در بخش گردشگری؛
- ◆ همکاری مؤثر به منظور انتقال تجربیات طرف ایرانی در خصوص ارتقاء فعالیت‌های مرتبط با جاده ابریشم از جمله تغییر کاربری ابنیه‌های تاریخی مسیر به طرف پاکستانی؛
- ◆ نظارت و اعمال کنترل شدید بر ورود اتباع غیرمجاز، قاچاق کالا، مواد مخدر و اعمال تروریستی؛
- ◆ توسعه گردشگری دریایی میان دو کشور با توجه به خلیج گواتر و دسترسی دو کشور به آب‌های آزاد؛
- ◆ توسعه زیرساخت‌ها و همکاری‌های گردشگری استان‌های همجوار با توجه به پتانسیل‌های موجود در زمینه صنایع دستی و بازرگانی؛
- ◆ استفاده از ظرفیت سازمان همکاری اقتصادی شانگهای در زمینه توسعه گردشگری با کشورهای آسیای شرقی؛
- ◆ شرکت در نمایشگاه، جشنواره و همایش در زمینه گردشگری، درمانی و صنایع دستی و فراهم آوردن تسهیلات لازم جهت حضور هر یک از طرفین در رویدادهای مذکور در کشور مقابل، مطابق با شرایط و مقررات مربوطه؛
- ◆ همکاری در معرفی مراکز خدمات درمانی مجاز و معتبر جهت ارائه تسهیلات در بخش گردشگری سلامت؛
- ◆ ارائه امکانات و تسهیل در جابجائی (ترانزیت) گردشگران مذهبی برای سفر به عتبات عالیات در قالب گروه زیارتی یا کاروان؛
- ◆ معرفی تورگردان‌های عمده و اصحاب رسانه‌های تخصصی گردشگری بین دو کشور؛

برنامه پیشنهادی دفتر بازاریابی برای نفوذ به بازار گردشگری پاکستان:

- چشم انداز برنامه (۱۴۰۲-۱۳۹۸): جذب سالانه حدود نیمی از گردشگران خروجی پاکستان از ابتدای سال ۱۴۰۳ و رقابت با کشور عربستان که در حال حاضر در جذب گردشگران خروجی از کشور پاکستان در جایگاه اول قرار دارد.

سیاست های کلان

- (۱) تمرکز بر محصولات گردشگری قابل عرضه کشور به بازار پاکستان: در گام اول تمرکز بر چهار محصول زیارت، تجارت، سلامت و دیدار از اقوام و خویشاوندان (VFR) بوده است. در سال های آتی سایر محصولات از جمله تفریحی و فرهنگی مورد توجه قرار خواهد گرفت.
- (۲) اولویت بازاریابی: اولویت بر قشر سرمایه دار و متوسط رو به بالا در کشور پاکستان است که از توان لازم برای تولید سفر برخوردار باشند و در گام های بعدی برنامه ریزی برای تمام اقشار مختلف آن کشور می باشد.
- (۳) تمرکز بر مقصدهای گردشگری کشور: در حال حاضر استان های خراسان رضوی، قم، سیستان و بلوچستان و در برنامه سال های آتی استان های اصفهان و فارس.

پروژه های مشخص جذب گردشگر از کشور پاکستان :

برنامه اقدام نفوذ به بازار گردشگری پاکستان

ردیف	راهبرد	عنوان برنامه	محل اجرا	متولی	هزینه	محصول گردشگری	مجری	توضیحات
۱	بهبود کیفیت محصولات و خدمات موجود گردشگری	ساماندهی گردشگران زیارتی پاکستان در قالب تور	خراسان رضوی/ فارس/ قم	وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی/ فعالان بخش خصوصی	-	زیارت	دفاتر خدمات مسافرتی و زیارتی/ توراپراتورهای دارای صلاحیت/ بخش خصوصی	به دلیل عدم نظارت و فقدان رأی مشترک بین مجریان این حوزه، سفر انفرادی در بخش زیارت به فراوانی دیده می شود در صورتی که سفرهای زیارتی در قالب تور و کاروان، قطعاً نتیجه بهتری را به دنبال خواهد داشت.
		ارائه بسته های سفر ارزان قیمت برای اقشار متوسط روبه پایین کشور پاکستان	خراسان رضوی/ قم/ اصفهان/ فارس/ سیستان و بلوچستان/	وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی/ وزارت بهداشت، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (حمایت بخش دولتی)/ فعالان بخش خصوصی	-	زیارت/ سلامت/ تفریحی و فرهنگی	دفاتر خدمات مسافرتی و زیارتی/ توراپراتورهای دارای صلاحیت/ بخش خصوصی	به دلیل مسائل اقتصادی و گران بودن بخشی از خدمات سفر، برخی از مردم پاکستان که از طبقه متوسط رو به پایین هستند، توان سفر به ایران را ندارند.
		تهیه بسته های گردشگری سلامت، معرفی مراکز خدمات درمانی مجاز و معتبر به منظور ارائه تسهیلات در بخش گردشگری سلامت	خراسان رضوی/ فارس/ تهران	وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی/ وزارت بهداشت، فعالان شاخص در بخش خصوصی	-	سلامت	بیمارستان ها/ توراپراتورهای مشخص/ بخش خصوصی	فقدان متولی و مجری مشخص و عدم نظارت و برنامه مشخص (بسته) منجر به چالش های چشم گیر از سوی افراد سودجو در این بخش می گردد.
		معرفی پکیج های گردشگری فرهنگی و تفریحی با هدف سرگرمی و اوقات فراغت	اصفهان/ فارس/ مناطق شمالی ایران	وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی/ وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (حمایت بخش دولتی)/ دفاتر خدمات مسافرتی	-	فرهنگی و تفریحی	وزارت م.گ.ص/ توراپراتورهای بخش خصوصی	به منظور افزایش مدت زمان اقامت و بهره مندی بیشتر از هزینه کرد گردشگران ورودی

برنامه اقدام نفوذ به بازار گردشگری پاکستان									
ردیف	راهبرد	عنوان برنامه	استان محل اجرا متناسب با محصول		متولی	هزینه *	محصول گردشگری	مجری	توضیحات
۲	اطلاع رسانی و تبلیغات	برگزاری تور آشناسازی برای تورپراتوها، سرمایه داران و پزشکان پاکستانی جهت آشنایی با استان های زیارتی، سلامت، فرهنگی و تفریحی ایران	خراسان رضوی/ فارس/ قم/ تهران	زیارتی	معاونت گردشگری وزارت		زیارت	تولیت آستان های بقاع متبرکه/ وزارت بهداشت، درمان و خدمات پزشکی/ ادارات کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان های مرتبط/ دفاتر خدمات مسافرتی و زیارتی/ تورپراتورهای دارای صلاحیت	۳ تور ۱۰ نفره برای مدت ۷ روز و ۶ شب
			آذربایجان شرقی، غربی و اردبیل	سلامت		سلامت			
			اصفهان/ مازندران/ گیلان	فرهنگی و تفریحی		فرهنگی - زیارتی			
۳	حضور در رویدادها و نمایشگاه های تخصصی گردشگری	شرکت در جشنواره ها و نمایشگاه های گردشگری کشور پاکستان و دعوت از طرف پاکستانی برای حضور بخش خصوصی در نمایشگاه بین المللی گردشگری و صنایع وابسته در تهران	تهران		وزارت م. گ. ص		زیارت/ سلامت/ تجارت/ فرهنگی/ تفریحی	وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی (حمایت بخش دولتی)	۱ مورد
			پاکستان (کراچی، لاهور و فیصل آباد)		سفارت ایران در پاکستان/ وزارت م. گ. ص ارشاد اسلامی/		فرهنگی	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی/ وزارت م. گ. ص/ وزارت امور خارجه	۳ مورد

* هزینه: میلیون ریال

برنامه اقدام نفوذ به بازار گردشگری پاکستان								
ردیف	راهبرد	عنوان برنامه	محل اجرا	متولی	هزینه	محصول گردشگری	مجری	توضیحات
۴	تبلیغات محیطی / فضای مجازی / رسانه‌های دولتی پاکستان	تبلیغات گردشگری در فضاهای شهری کشور اکستان	کراچی / لاهور / فیصل آباد / راولپندی / مولتان / اسلام آباد	وزارت و سفارت پاکستان در پاکستان		زیارت / سلامت / تجارت / فرهنگی / تفریحی	وزارت م.گ.ص / وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی	تبلیغات محیطی (بیلبوردهای شهری، بنرهای تبلیغاتی و ...) به زبان اردو
		معرفی تصویر واقعی از امنیت، ظرفیت‌ها و جاذبه‌های گردشگری ایران در پاکستان	رسانه‌ها، شبکه‌های تلویزیونی و رادیویی دولتی پاکستان	دفتر بازاریابی و توسعه گردشگری خارجی معاونت گردشگری وزارت م.گ.ص		زیارت / سلامت / فرهنگی / تفریحی	ادارات کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان‌های مرتبط / بخش خصوصی	۳ کلیپ با موضوعات زیارت، سلامت و تفریحی و در گام بعدی ساخت کلیپ با موضوع فرهنگی با هدف جذب گردشگر بیشتر مرتبط با موضوعات فوق و افزایش مدت زمان اقامت آنها در ایران
		تبلیغات در فضای مجازی فعال در کشور پاکستان: instagram .Twitter .Facebook linkedin (تحت نظارت و کنترل)	فضای مجازی	معاونت گردشگری وزارت م.گ.ص		زیارت / سلامت / فرهنگی / تفریحی	معاونت گردشگری / کانون اتومبیلرانی ج.ا.ایران / بخش خصوصی	طی بررسی‌های به عمل آمده، تبلیغات در فضای مجازی تأثیر بیشتری داشته و بازدهی آن سریع‌تر خواهد بود.
۵	سهیل سفر	رایزنی جهت سهولت در روند صدور ویزا به گردشگران پاکستانی و ارائه ویزای الکترونیکی	ج.ا.ایران	وزارت م.گ.ص با همکاری وزارت واخ	-	زیارت / سلامت / تجارت / فرهنگی / تفریحی	وزارت امور خارجه	
		رایزنی جهت رفع مشکلات موجود در مسیر تردد زمینی میان دو کشور و سهولت در جابجایی گردشگران پاکستانی		وزارت م.گ.ص با همکاری وزارت کشور / راه و شهرسازی	-	زیارت / سلامت / تجارت / فرهنگی / تفریحی	وزارتخانه‌های کشور / راه و شهرسازی	
		رایزنی با سازمان‌های ذیربط به منظور کاهش تعرفه‌های درمانی برای گردشگران پاکستانی		وزارت م.گ.ص با همکاری وزارت بهداشت	-	سلامت	وزارت بهداشت،	

برنامه اقدام نفوذ به بازار گردشگری پاکستان								
ردیف	راهبرد	عنوان برنامه	محل اجرا	متولی	هزینه	محصول گردشگری	مجری	توضیحات
۶	همکاری های دولتی	تشکیل نشست کمیته فنی مشترک همکاری های گردشگری میان ج.ا.ایران و ج.ا.پاکستان	ج.ا.ایران	وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی		-	وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی	
		حضور در نشست های پروژه یک کمربند-یک جاده	۱ بار در سال	معاونت های تخصصی وزارت م. گ. ص و شهرهای جاده ابریشم		جاده ابریشم	صندوق حفظ، احیا و بهره برداری از اماکن تاریخی و فرهنگی / بخش خصوصی	به منظور ارتقای فعالیت های گردشگری مرتبط با جاده ابریشم از جمله تغییر کاربری ابنیه های تاریخی مسیر به اقامتگاه

* هزینه: میلیون ریال

نهادهای کلی ذیربط:

وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی

سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی

وزارت امور خارجه

وزارت اطلاعات

وزارت کشور

اتاق بازرگانی ایران

وزارت راه و شهرسازی

سازمان بنادر و کشتیرانی ایران

سازمان هواپیمائی کشوری

سازمان حمل و نقل و پایانه‌ها

سازمان صدا و سیما

پلیس مهاجرت ناجا

شرکت‌های هواپیمائی

و سایر نهادهایی که در این کتابچه عنوان آنها ذکر نشده ولیکن در تصمیم‌سازی و برنامه‌ریزی برای تسهیل ارتباطات میان دو کشور موثر هستند.

- (۱) مقاله "فرهنگ پاکستان" پژوهشگاه منطقه‌ای، شماره دو، پاییز و زمستان ۱۳۸۸
- (۲) سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی؛
- (۳) مذاکرات و گفتگو با توراپراتورها و دفاتر خدمات مسافرتی کشور پاکستان در حاشیه دوازدهمین نمایشگاه بین‌المللی گردشگری و صنایع وابسته در بهمن‌ماه سال ۱۳۹۷ در تهران.
- (۴) اطلاعات سایت وزارت امور خارجه

1. <https://fa.wikipedia.org>
2. <https://www.irna.ir/>
3. Shahida Kanwel, Zhou Lingqiang, Muhammad Asif, Jinsoo Hwang, Abid Hussain and Arif Jameel. (2019).” The Influence of Destination Image on Tourist Loyalty and Intention to Visit: Testing a Multiple Mediation Approach”.
4. www.worldpopulationview.com
5. www.Worldeconomicforume.com
6. <https://wttc.org/>
7. www.STATISTA.com
8. www.wccinternational.org
9. www.imna.ir/news
10. www.gharepeyma.com
11. <https://en.unesco.org>
12. <http://honaryab.com>
13. <https://xtremestourism.com>
14. <https://tourism.gov.pk/ptdc.html>
15. <https://pakistanourtravel.com>
16. <https://go2tr.co/pakistan/tourism>
17. <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/market-entry-tourism-and-hotel-industry-in-pakistan>

18. <http://www.icro.ir/>

19. <https://www.tabnak.ir/fa/news/863897/>

20. Visaindex.com